

INTRODUCTIO
IN
HISTORIAM
ECCLESIAE
CHRISTIANAE
VNIVERSAM
VSIBVS ACADEMICIS
ADCOMMODATA.

FRIBVrgi BRISGOVIAE,
Apud ANTONIVM WAGNER, Bibliopolam
Almae Vniuersitatis.

I 7 7 8.

1830

18

MAY 18 1830

RECEIVED

CHURCH

UNIVERSITY

OF THE

OF THE

LIBRARY

OF THE

UNIVERSITY

OF THE

OF THE

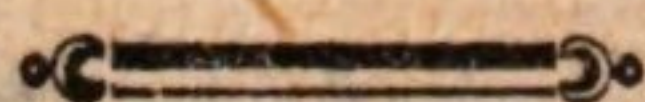

L. B.

Cum historiae ecclesiasticae publice tradendae prouincia mihi demandata esset, aptior huic instituto libellus, quam in praelectionibus ante oculos haberent auditores, non occurrebat eo, quem viro eruditissimo LAVRENTIO BERTIO in acceptis referimus. Quamuis autem egregium sit hoc opusculum, & plurimorum vsibus satis comprobatum, omnibus tamen numeris absolutum nemo dixerit. Multa enim in eo sunt, quae aut emendari, aut tolli, multa, quae addi vellent harum rerum periti, neque nostris temporibus vbique est adcommodatum. Inprimis vero illud semper displicuit, quod auctor, praemissa breui de chrono-

chron-

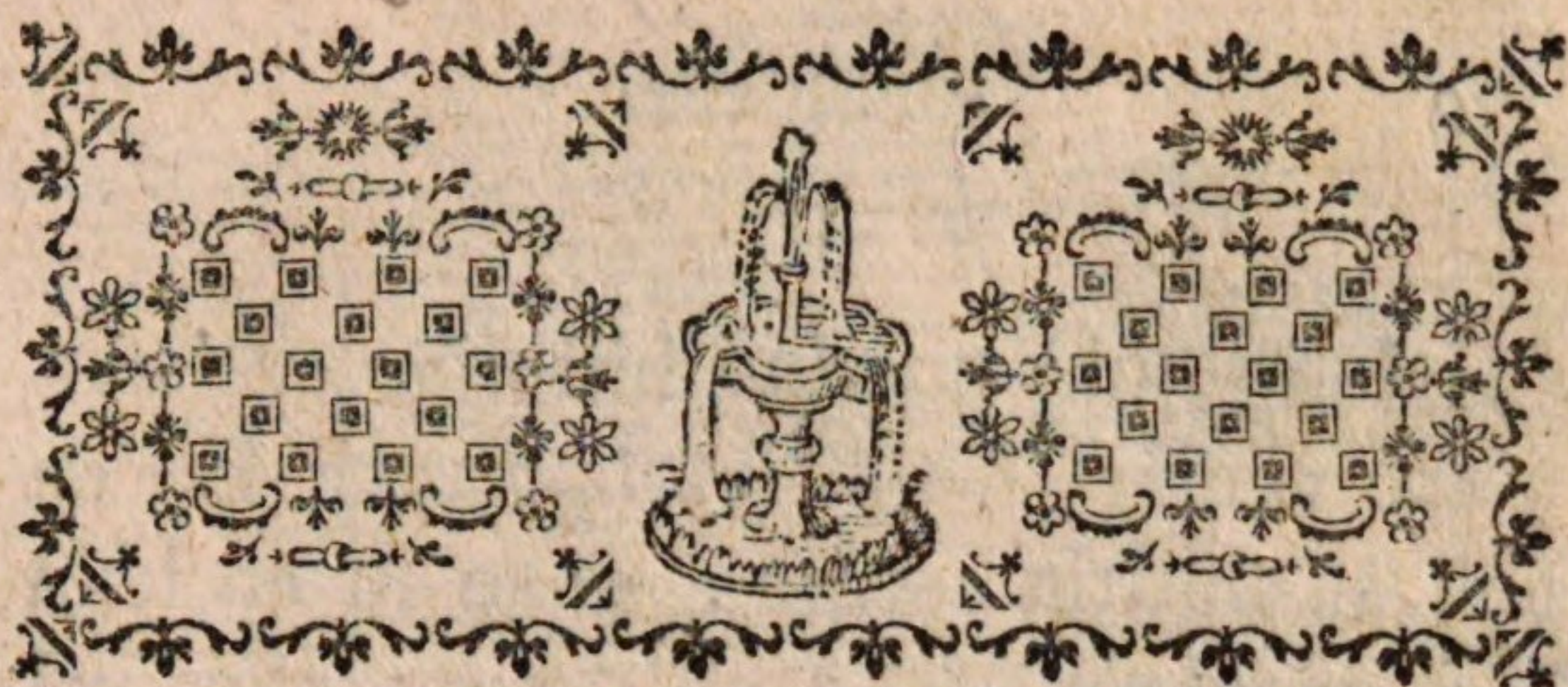
chronologiae rudimentis dissertatione, mox ad ipsam historiam enarrandam accedat, nondum praeparatis ad eam rite percipiendam auditorum animis. Quid enim profit, facta etsi maxime memorabilia recensuisse, priusquam auditores de auctoritate testium, qui ad illorum veritatem comprobendam adducuntur, iudicare didicerint? Et qui fieri possit, ut hac de re recte statuant, notitia scriptorum, qui historiam ad posterorum memoriam propagarunt, destituti? Ut igitur ea saltem in parte auditorum meorum rationibus consulerem, praelo hanc qualemcunque opellam committere decreui, in qua etsi praecepta potissimum vulgaris, nihilque non alio dictum prius ore in medium afferatur, tironibus tamen (neque enim aliis scribendi fuit animus) eam non fore inutilem spero. Scrib. in

Academia Albertina Kal. Sept.

M. DCC. LXXVIII.

INTRO-

INTRODVCTIO
IN
HISTORIAM ECCLESIAE
CHRISTIANAE
VNIVERSAM.

CAPVT I.

*Notio, diuisio, scopus, partes, &
utilitas historiae ecclesiasticae.*

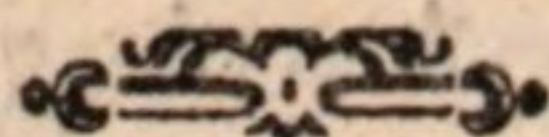
I.

HISTORIA generatim est rerum
gestarum & memorabilium ex-
positio, quae si causas quo-
que & rationes euentuum ex-
plicat, *pragmatica* dicitur. Facta memo-
rabilia vero ex rerum grauitate magis &
effectorum magnitudine, quam raritate
& insolentia iudicari debent.

*Notio hi-
storiae gene-
ratim.*

A

II.

II.

*Et specia-
tim ecclesia-
sticae.*

Inde quid nomine historiae ecclesia-
sticae veniat, facile intelligitur. Est ea
scilicet notitia eorum, quae in ecclesia
Dei acciderunt, & ad statum eius vel
amplificandum, vel extenuandum, vel
quomodocunque immutandum pondus
aliquod attulerunt.

III.

*Huius di-
nifio prima.*

Quemadmodum vero ecclesia alia an-
tiqua est, quae inde ab Adamo vsque
ad mortem Iesu Christi perstitit, alia no-
ua, a Iesu Christo instituta, & ex hu-
ius diuini Seruatoris promissione ad con-
summationem seculi duratura: ita etiam
historia ecclesiastica vel *veteris* vel *novi*
testamenti distinguitur, prout ea vel ec-
clesiae Iudaicae vel Christianae originem,
fata & progressus persequitur.

IV.

Et altera.

Porro historicus vel res memorabiles
in *uniuersa*, qua late patet, ecclesia ge-
stas, vel *quamdam* duntaxat mutationum
seriem, determinata temporis periodo,
aut certis locorum limitibus circumscri-
ptam, vel denique *singularis* cuiusdam
euentus, e. g. concilii Nicaeni, rationes
& *περιστασεις* narratione sua complexus
est;

est ; & in prima specie historiam ecclesiasticam *uniuersalem* , in altera *particularem* , in tertia *singularem* scripsisse dicitur.

V.

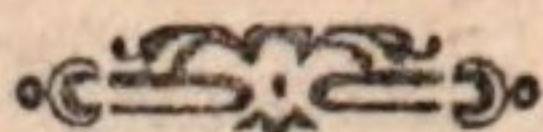
Nobis hoc loco tirones ad historiam ecclesiae *Christianae* , eamque *uniuersalem* introducendi animus est , & quoniam in ipsa historia duo comprimis obseruanda sunt , alterum , vt ex ingenti rerum in ecclesia gestarum multitudine eae potissimum seligantur , quae ad propositum finem maxime faciunt ; alterum , vt facta singula ad genus suum certamue classem curate referantur : manifestum esse opinor , in figendo historiae nostrae *scopo* , & classibus rerum gestarum , veluti totidem historiae partibus , rite determinandis primam & praecipuam nobis curam esse ponendam.

In ea tradenda duo comprimis spectanda sunt.

VI.

Rectissime Tullius historiam *vitae magistram* adpellauit. Huc enim in tradendis aequae ac discendis historiis perpetuo mens dirigenda est , vt aliorum exemplis edocti ad bene beateque viuendum instruamur. Scopus vero historiae ecclesiasticae , qualem nos tradere iussi sumus , *proximus* is est , vt auditorum animi ad disciplinas theologicas cum fructu

A. Finis.

excipiendas, & ius ecclesiasticum recte discendum praeparentur. Quod consilium vbi nobis semper ante oculos fuerit positum, efficiet, vt ne aut in alienam messem falcem immittamus, aut rebus leuioribus enarrandis tempus & operam perdamus.

Facta minoris momenti, ait FLEVRIVS differt. I. in hist. eccles. §. III. nec inter se, nec cum fine historiae principali cohaerentia negligenda sunt; non decet puerili ostentatione indicare, nihil esse, quod non legerimus, aut nos lateat; rei caput est, vt horas, quibus vacat, Christianorum aedificationi & fratrum utilitati consecremus.

VII.

B. *Partes
historiae ec-
clesiasticae.*

Ad quam vero classem singula facta reuocare, & quas porro quasi partes historiae ecclesiasticae statuere oporteat, id non aliunde rectius, quam ex ipsius ecclesiae, cuius historia conscribitur, notione & natura determinare licet.

Legi meretur peregregium opusculum WALCHII, *Grundsätze der zur Kirchengeschichte des neuen Testaments noethigen Vorbereitungslehren und Bücherkenntniss*, a quo tamen sicut in notione ecclesiae, ita & in definiendis partibus historiae ecclesiasticae differimus.

VIII.

VIII.

Est nempe ecclesia Christiana ex vnanimi Catholicorum sententia societas inaequalis hominum, eandem Christi fidem profitentium, ex qua notione quam apte singula historiae sacrae capita duci possint, iuuat nonnihil adcuratius ostendere.

Quae omnes ex notione ecclesiae fluunt.

IX.

Ecclesia Christiana est I. *societas hominum*, cuius, etiamsi ex Christi promissione plane deficere nunquam possit, ea tamen non minus, quam aliarum societatum est conditio, vt pro rerum ac temporum ratione iam augeatur, iam decreseat, prout vera, quam profitetur, religio, nunc in plures prouincias *propagatur*, nunc eadem iam recepta *abnegatur*, aut alias fidelium *numerus*, hominum malitia temporumue iniuria *extenuatur*. Huius igitur incrementi & diminutionis habita ratione in historia ecclesiastica differendum est a) de religionis christianae *propagatione*, mediisque eum in finem adhibitis, quo maxime historia *missionum* pertinet, b) de integrarum communitarum, aut singulorum etiam hominum, siquidem grauiora inde mala in ecclesiam redundant, a fide christiana *defectione*,

Et primo quidem

ne, & c) de *persecutionibus*, quibuscum historia *Martyrum* maximam habet coniunctionem.

X.

Ex nota

Ad naturam cuiusvis societatis, praecipue vero ecclesiae, & illud pertinet, ut omnia eius membra arctissimo inter se communionis vinculo colligentur & corpus vnum efficiant. *) Qui unitatem istam scindit, a reliquis se separando, priuatosque conuentus agendo, *schismaticus* dicitur. Igitur historia ecclesiastica exponet, quibus ex vna parte *schismaticis* ecclesia fuerit conturbata, & quibus mediis eadem ex altera parte de vnione conseruanda, vel restituenda laborauerit. **)

*) Rom. XII. 4. I. Cor. XII. 12. Ephes. IV. 4. seqq.

**) Loquimur hic de schismate, quod cum errore contra fidem coniunctum non est.

XI.

Societatis.

Eadem Societas ecclesiastica, quamquam ceteroquin in exercenda, quam a Christo accepit, sacra potestate ab imperio ciuili haud dependeat, eatenus tamen cum ciuitate connexa est, quatenus imperanti ciuili conuenit *ius circa Sacra*, id est, ius tum religionem & ecclesiam

clesiam defendendi, & pro viribus or-
nandi, tum etiam curam adhibendi, ne
vel a personis, vel a rebus ecclesiasticis
respublica quidquam capiat detrimenti.
Huius iuris exercitium quam plurimas
subiit vicissitudines, quas accurate nos-
se cum plurimum intersit, oritur inde
historia *iuris circa Sacra*, cuius ambitu
praeter alia multa etiam *immunitates* &
privilegia, principum liberalitate ecclesiis,
clericis, eorumque bonis concessa, conti-
nentur.

XII.

Ex eo, quod ecclesia est societas II.
inaequalis seu rectoria, in qua ex Diuina
institutione aliis concessa est regendi po-
testas, aliis vero relicta parendi gloria,
manifesto consequitur, in historia eccle-
siastica de *regimine ecclesiae*, & personis
illud administrantibus, *Romanis* maxime
pontificibus agendum esse.

*Deinde ex
charactere*

XIII.

Societas inaequalis sine potestate le-
gislatoria, iudiciaria, & coercitiua ne-
quit intelligi. Est igitur ecclesiae ius fe-
rendi *leges*, & refractarios poenis, quae
quidem ad finem ecclesiae conducunt,
afficiendi. Ad hanc igitur classem perti-
net tum historia *iuris ecclesiastici*, tum hi-

*Inaequali-
tatis*

storia *disciplinae*, qua in legum suarum contemtores, quin etiam in sponte resipiscentes, ecclesia nunquam non solebat animadvertere.

XIV.

Seu regiminis.

Hanc, quam penes ecclesiam esse diximus potestatem, eadem splendidissime semper exercuit in *conciliis* tum vniuersalibus, tum particularibus congregata. Quare historia *conciliorum* huc rectissime refertur.

XV.

Postremo ex nota religionis,

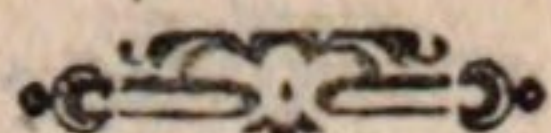
Demum III. in ipsa *religione*, quam a Christo traditam, & ad nos usque propagatam constanter *eandem* seruauit, & professa est ecclesia, partem theoreticam & practicam distinguere oportet, quarum illa in *credendis*, haec in *agendis* versatur.

XVI.

Eiusque theoria.

Quod ad religionis *theoriam* attinet, facile est ad intelligendum, in historia ecclesiastica tractari oportere *a)* de *doctrina* ipsius ecclesiae, *b)* de *haeresibus* seu opinionibus a vera ecclesiae doctrina alienis, ac *controuersis theologicis*, & *c)* de *doctoribus* ecclesiae, quorum opera ad dogmatum suorum veritatem demonstrandam, noxiosque errores confutandos usa est ecclesia.

Equidem

Equidem de doctoribus ecclesiae agit historia litteraria: attamen iisdem in historia ecclesiastica sub alia ratione locum deberi nemo negabit.

XVII.

Quae alteram religionis partem seu praxin respiciunt, ea duobus capitibus absoluntur, nempe *a)* de λειτουργία seu modo, cultum Deo publicum exhibendi, ritibusque omnino ecclesiasticis, & *b)* de Christianorum moribus, quibus etiam historia ασκησεως continetur, cuius rursus partem aliquam inde a seculo IV. monachatus historia constituit.

Et praxi.

XVIII.

Hae igitur historiae ecclesiasticae partes ex ipsa ecclesiae notione fluentes semper prae oculis sunt habendae. Quibus indicatis iam exigit instituti nostri ratio, ut, quanta ex historiae ecclesiasticae accurata cognitione in theologicas iurisque ecclesiastici scientias utilitas proficiscatur, breuiter exponamus.

Utilitas
historiae ecclesiasticae.

XIX.

Atque ut ab hermenia sacra dicendi initium faciamus, profecto sacri codicis interpretes ad munus suum rite obeundum eo aptior erit, quo ampliore historiae ecclesiasticae notitia instructus fue-

A. In hermenia sacra.

rit. Hac enim duce librorum sacrorum numerus, eorundem γνησιότης, αυθεντία & θεοπνευσία solidissime confirmatur; eadem, quae textui originali tribuenda sit auctoritas, docet, versionum originem, & fata enarrat, tandemque regulas hermeneuticas mire illustrat.

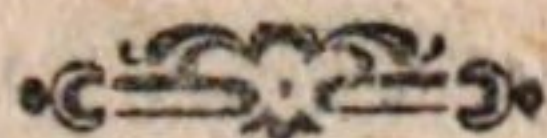
Nostros S. hermeniae doctoribus canon primus hic esse solet, scilicet, *legitimam interpretandi auctoritatem & magisterium scripturarum sicut veteris, ita & novi testamenti esse penes ecclesiam*, quem exemplis ab historia nostra petitis confirmant & illustrent. Vid. STEPH. HAYD *introducō hermeneutica in sacros N. T. libros. Sect. II. C. II. §. 6. & seqq.*

XX.

B. In patrologia.

Patrologia est veluti pars historiae ecclesiasticae, & qui in illa proficere cupit, in hac probe versatus sit, necesse est. Quemadmodum enim inconsultis patribus completam absolutamque historiae ecclesiasticae notitiam assequi nemo potest: ita sine historiae ecclesiasticae praefidio patres perfecte planeque intelligi nequeunt.

Quis e. g. scribit auctor opusculi de optima methodo legendorum ecclesiae patrum, cap. XI., *Arianorum, Pelagianorum, & Donatistarum historiam probe sciat,*

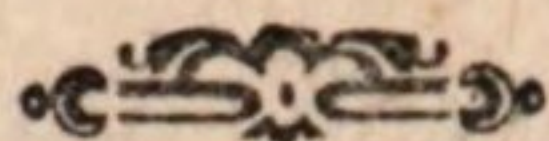

sciat, qui sanctorum Athanasii, Augustini & Optati contra hos haereticos monumenta non legerit? Et vicissim quis doctrinam horum patrum studiose percipiat, qui haereticorum, contra quos pugnarunt, historiam ignorauerit?

XXI.

Multa esse, quae theologo dogmatico studium historiae ecclesiasticae commendare debeant, & nemini ignotum est, & doctissimorum virorum commentaria fidem luculentam facere cuique possunt *). Fatentur catholici omnes, necessarias esse traditiones, tum ut genuinum sacrae scripturae sensum inuestigemus, tum ut dogmata quaedam, quae in sacro codice aut nullibi, aut non nisi obscure leguntur, stabiliamus. Qua in re, quid praestare queat, qui historiae ecclesiasticae luce destitutus est, non video. Contra conqueruntur protestantes passim, systemati religionis, quod proficitur ecclesia nostra, temporis successu diuersis hominum studiis multa esse addita a placitis Iesu Christi & apostolorum prorsus aliena, adeoque necessarium fuisse, ut religio ab humanis istis additamentis purgaretur, pristinoque splendore, & nitori restitueretur. Vndenam theologus dogmaticus contra hos tela depro-

C. In theologia dogmatica.

depromet, nisi ex historia ecclesiastica? Quomodo nisi hac duce ostendet, vniuersum religionis nostrae systema esse *catholicum*, seu vt cum VINCENTIO Lirinensi **) loquar, *ubique, semper, & ab omnibus fuisse creditum?*

*) Vid. Io. HVG. ERNESTI *de theologiae historicae & dogmaticae coniungendae necessitate, & modo vniuerso*, inter eiusdem opuscula theologica. In parte secunda *reuisionis litteraturae Germanicae* anni 1776 contendit, nescio quis, fieri vix posse, vt in theologia dogmatica nomen habeant, vel quod operae pretium ferat, in adcurate definiendis religionis placitis praestent, quotquot antiquitatis Christianae monumenta diligentius excusserint, & in historia ecclesiastica sint exercitatiores. Paradoxum viri huius, quisquis fuerit, assertum egregie refutauit TOB. GODFR. HEGELMAIER oratione inaugurali, quam anno superiore typis dedit Tubingae, ita inscriptam: *Historia ecclesiastica adeo non impedimento est studio theologiae dogmaticae, vt multis potius modis illud adiuuet atque perficiat.*

**) *Commouit aduersus haereses cap. III.*

XXII.

D. In theologia polemica.

Nullibi vero magis se prodit historiae ecclesiasticae vsus, quam in theologia polemica.

lemica. Haec quippe errores felicius vix debellat, quam cum duce historia eorum originem detegit, sectarum fata enarrat, quis error praecipuus & principalis, a quo pendent reliqui, fuerit, exponit; quo fucō, quibusue coloribus haeretici figmenta sua illiniuerint, ac quibus argumentis eadem impugnata fuerint, indagat. Ita fiet, vt neque aduersariis falsa imputentur, neque de re nihili disputetur.

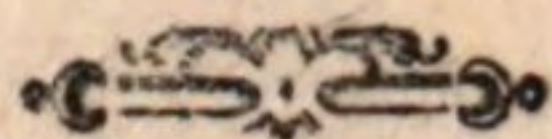
Vid. SCHROECKH *Christliche Kirchengeschichte I. Theil pag. 118.*

XXIII.

Parum proderit, quae Christus credenda reuelauit, ad vltimum vsque apicem nosse, nisi simul, quae agenda praescripsit, habeamus perspecta, & implere studeamus. Eorum ergo, qui *theoriam* morum tradunt, haud postrema cura esse debet, vt animas sibi commissas fidelibus institutis ad vitam homine Christiano dignam imbuant. Qua in re, qui recentiores tantum casuistas audiant, nec fontes ipsos, nimirum praeter scripturam sacram, conciliorum canones, & sanctorum patrum scripta ope historiae ecclesiasticae consulant, a vero vt plurimum aberrare necesse est.

E. In theologia morali.

Vid.

Vid. GODEAV *Theolog. Moral. Part. I.*
Tract. I. Sect. II.

XXIV.

F. In theologia pastorali.

Theologiae moralis quasi alteram partem, eamque practicam facit ea, quae animarum pastores in munere suo rite obeundo dirigit, & propterea *pastoralis* dicitur. Qui grauissimum omnium hoc negotium sustinent, his perfectissima sanctissimorum pastorum exempla exhibebit historia ecclesiastica, a quibus *prudentiam Christianam & moderationem*, animarum curam gerentibus adeo necessariam, discant. Requiritur insuper in iis, qui regendis Christianorum coetibus praefecti sunt, scientia, non sterilis illa, ut loquitur OPSTRAETVS *), quae ad quaestiones quasdam subtiles, vel ad casus quosdam extraordinarios resoluendos duntaxat valet; sed foecunda regularum vitae Christianae, quas nobis primi illi pastores, Christus, apostoli, & sancti patres reliquerunt, ac canonum, quibus ecclesia in regimine animarum antiquissimis etiam temporibus est usa. **) Hanc vero scientiam quis sibi sine historia ecclesiastica polliceri ausit?

*) Praefat. ad opus, quod inscripsit, *pastor bonus*.

**) Ca-

**) Canonum obseruantiam animarum pastoribus semper inculcauit ecclesia. Hinc cum seculo IX. sacerdotes complures peculiare haberent *libellos poenitentiales*, quibus ad fallendos fideles utebantur, pro grauibus delictis leues tantum & inusitatas poenitentias iniungentes, in conciliis eodem seculo celebratis, *Cabilonensi* II. 813 & *Parisiensi* VI 829 iniunctum est episcopis, libellos illos ut conquirerent, eliminarent, in ignem mitterent, presbyterosque edocerent, poenitentias secundum Scripturam facram, & *ecclesiae consuetudinem* esse iniungendas.

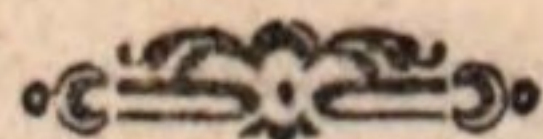
XXV.

Denique iuris ecclesiastici notitia, qualiscunque fuerit, manca semper erit, & mutila absque historiae ecclesiasticae praesidio. Ad genuinam enim iurisprudentiam ecclesiasticam ceu pars essentialis pertinet, nosse legum ecclesiasticarum rationes, quas non nisi ex historia ecclesiastica erues. *) Ipsius quoque principiis iuris ecclesiastici, quorum post scripturam facram praecipua sunt, *traditio, concilia, decreta pontificum, & summorum imperantium constitutiones*, illius luce destitutus recte uti minime poteris.

G. In iure
ecclesiastico.

*) Vid. RAVTENSTRAVCH *proleg. instit. iuris eccles.* §. 165.

CAPVT

CAPVT II.

*De fontibus historiae ecclesiasticae
generatim, & fide historica.*

XXVI.

*Historiae
proposita est
veritas.*

Historiae ecclesiasticae cum aliis historiarum generibus in eo conuenit, quod supremam quasi legem habeat in cognoscendis rebus reapse gestis adeoque *veris*. Neque enim prodesse hominibus historia, nisi vera sit, potest. Quare vt eam, quam depraedicauius, utilitatem ex hac disciplina consequamur, in eo maxime elaborandum est, vt neque sub veritatis specie fabulas nobis patiamur obtrudi, & quod aiunt, pro Iunone nubem amplectamur, neque facta admodum certa & abunde comprobata propter inanes, friuolasque ratiunculas in dubium vocemus, verbo vt de factorum veritate recte iudicare discamus. Eam in rem insigniter subleuamur praeceptis, quae de fide historica probe aestimanda viri docti tradiderunt.

Auctores, qui de fide historica scripserunt, recenset GATTERER, *Handbuch der Universalhistorie*, I. Theil, p. 77.

XXVII.

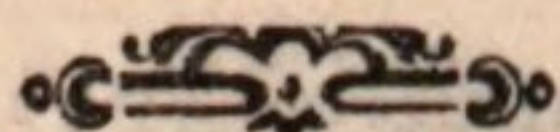
XXVII.

Illud vero cuius facile patescit, vim *Auctoritatem testimonium.*
 omnem historiae tum ab *auctoritate* & grauitate testium, tum ab ipsorum testi-
 moniorum integra *conservatione* dependere.
 Itaque ad fidem certam, minimeque du-
 biam faciendam rerum gestarum exstare
 monumenta praecise non sufficit, sed cum
 ea demum adiunctione, vbi non solum
 monumentorum *auctores* locupletes, at-
 que ab omni suspicione fraudis esse remo-
 tos, verum ipsas etiam relationes genui-
 nas, id est, ab iis, quorum nomina prae-
 ferunt, auctoribus profectas, & quales
 ex horum manibus prodierunt, adeoque
 nec interpolatas, nec quauis demum ra-
 tione mutatas, ad nos peruenisse consti-
 terit.

De germanitate & integritate monimento-
 rum praecipit ars, veri falsique disce-
 ptatrix, Critica, eiusque partes, Diplo-
 matica, Numaria, cet. in quarum cam-
 pos excurrere & nimis longum foret,
 & ab instituti nostri ratione alienum.
 Itaque de his, tanquam historiae admi-
 niculis, pauca quaedam capite IV. dixi-
 mus.

XXVIII.

Quod ad testimoniorum auctores at-
 tinet, eorum grauitas & fides duobus *Duo effici-
 unt.*
 B con-

continetur, nempe veri perspiciendi *dexteritate*, & *candore animi*, seu studio, rem gestam, qualis est cognita, sine fuco & simulatione aperiendi. Vnde nobis placet, cum ERNESTIO *) , viro elegantissimo, sic definire *fidem historicam*, ut sit eorum, quos constet rem, uti erat, aut gesta fuerat, planissime tenuisse, & uti sciebant, ita dixisse.

*) Differt. de fide hist. recte aestimanda, §. 7.

XXIX.

A. *Dexteritas.*

Comprimis igitur dispiciendum nobis est, unde constare possit, testem veri videndi dexteritate fuisse praeditum, & quod gestum refert, ita, quale erat, tenuisse. Qua in re illud discrimen diligenter animaduertendum esse existimo, alios testes esse eiusmodi, ut rem, quam contigisse aiunt, scire non potuerint modo, sed *necessario* etiam cognouerint, atque plane perspexerint; alios contra rem gestam scire equidem *potuisse*, minime autem *necessario* cognouisse. Ad classem primam referendi sunt, qui aut rem, quam memoriae tradunt, gesserunt ipsi, aut ei saltem interfuerunt, praesertim cum potestate & consilio; ad alteram vero omnes, quibus non defuit facultas
atque

atque opportunitas, ab ipsis facti auctoribus, aut iis, qui coram adfuerunt, rem gestam eiusque adiuncta intelligendi.

XXX.

Ex his si lubeat axiomata quaedam generalia statuere; cuius planum & manifestum est, *a*) testem, qui rem neque necessario sciuerit, neque scire etiam potuerit, nullius esse auctoritatis; *b*) eum vero, qui rem nosse debuerit, neque potuerit nescire, omnino praeferendum esse ei, quem potuisse quidem de re certior fieri, minime autem debuisse constet.

De ea axiomata.

XXXI.

Inde, opinor, patet, non admodum difficile esse de dexteritate testis iudicium. Ast de eius sinceritate pronunciare qui velit, eum non mediocriter esse perspicacem, summaque vti circumspectione oportet. Agitur enim de re prorsus inuoluta & latente, cum de candore animi quaeritur. Adde, quamlibet hominum classem certo affectuum genere duci, & neminem fere esse, quem non aut amore, aut odio, aut metu, aut adulatione a veritatis tramite aberrare aliquando contingat. Quae quamuis sint

B. Sinceritas.

verissima, tamen neque illud negari potest, esse testes, in quos quaedam cadat veri dicendi necessitas; in aliis autem tum ipsam rei, quae commemoratur, naturam, tum auctoris aetatem, religionem, genus scribendi & reliqua, quae circumstant, saepissime prodere, quae maxime abscondita esse videbantur.

XXXII.

*Regulae de
ea.*

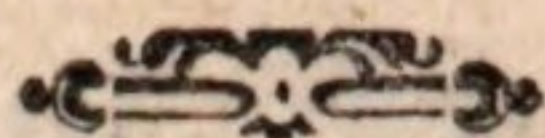
Non dubitamus igitur, etiam habitatione sinceritatis, duo testium genera distinguere, alterum horum, qui *necessario* verum dixerunt; alteram eorum, qui nulla quidem necessitate pressi, sed nulla etiam re, quo minus vere dicerent, fuerunt impediti, & idoneas potius, quare *vellent* dicere, causas habuerunt. Vnde rursum duae regulae generales possunt constitui: *a)* Cui non modo nulla veri dicendi necessitas fuit imposita, sed etiam graues fuerunt eius celandi causae, is merito suspectus habetur. *b)* Qui necessario verum dixit, plane anteponendus est ei, in quem talis necessitas haud cecidisse intelligitur.

XXXIII.

*Gradus
fidei histori-
cae.*

His praemissis opportunum erit, certos fidei historiae gradus constituere, quibus cognitis, in dissensu tradentium, vtri plus

plus tribuendum sit, possit iudicari. *Primus* omnium locus merito tribuitur testibus, in quibus veri tam perspiciendi quam dicendi necessitas elucet, cuiusmodi eos tantum esse, qui litteris publicis rem quamque iubentur mandare, docebimus §. XXXVII — XLI. Locum *secundum* obtinent, qui rem necessario sciebant, & vere dicere volebant, adeoque ipsi factorum auctores, aut rebus gestis praesentes. §. XLII — XLIV. *Tertii* erunt, qui ex publicis monumentis hauserunt. §. XLVI. seq. Quibus *quarto* adiungentur hi, qui ab ipsis auctoribus factorum, aut iis, qui rem suis usurparunt oculis, acceperunt. §. XLVIII. *Quintos* faciemus, qui quod communi fama & fermone ad eos perlatum est, tradunt, quos inter primas partes tenent, qui tempore eo, quo res gesta est, vixerunt. §. LI. Nam posteriorum seu recentiorum minor est auctoritas. §. eodem. In his omnibus autem, si a fide monumentorum publicorum discesseris, ob id ipsum, quod nulla premebantur veri dicendi necessitate, adhibendae sunt illae cautiones, quibus *iudicium de sinceritate testis adiuvatur*, a §. LIV — LXVII. expositae.

XXXIV.

*Testes vel
sunt fontes,
vel subsidia.*

Qui testium horum diuersa genera inter se comparauerit, eos, quibus primum & secundum locum assignauimus, tales esse reperiet, vt in eorum relationibus non solum, quae ex iis paratur rerum notitia, verum etiam ipsa assensionis nostrae firmitas & ἀσφαλεια rationem habeat sufficientem atque vltimam; ceteris autem omnibus tantum ἐμμεσος, & propterea fidem haberi, quod ex primis, aliisque fide dignis auctoribus rerum gestarum cognitionem hausisse, & vti loquuntur, relata retulisse credantur. Quae ratio est, quare illi *fontium*, hi vero *subsidiorum* nomine veniant. Ipsi porro fontes a) spectata origine in *diuinos* *) & *humanos*, atque hi rursus in *publicos* & *priuos*, b) respectu formae in *scriptos* & *non scriptos* distribuuntur. Iam de singulis partibus separatim deinceps est dicendum.

*) Fontium diuinorum nomine intelliguntur Libri Sacri N. T. de quorum summa fide aliunde constat.

XXXV.

*Fontes A.
vel sunt pu-
blici, & qui-
dem a) scri-
pti.*

Per fontes scriptos publicos intelligo omnia documenta, quae publico, id est, integrae cuiusdam societatis nomine & sollem-

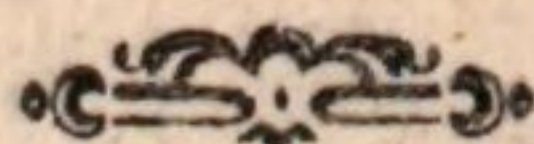

sollemniter conficiuntur, aut a priuatis confecta ab yniuersitate ita probantur, vt haec illorum testimonia sua facere voluisse censi possit. Itaque in historia ecclesiastica inter fontes publicos numerantur *a)* Acta conciliorum & colloquiorum publica auctoritate susceptorum. *b)* Decreta pontificum, & mandata episcoporum. *c)* Libri liturgici, confessiones fidei, apologiae, & epistolae communi cuiusdam coetus nomine scriptae. *d)* Diplomata & constitutiones summorum principum in rebus ad religionem & ecclesiam pertinentibus. *e)* Priuilegia & pacta publica de religionis exercitio. *f)* Acta iudicialia & protocola de causis, negotiis, & iuribus ecclesiasticis, & quae sunt reliqua, horum similia.

XXXVI.

Illud vero vix opus erit monere, nobis hic sermonem esse de monimentis genuinis, seu talibus, quae ab iis, quorum auctoritate confecta esse dicuntur, reapse confecta sunt. De spuriis enim & hominum versutia confictis superuacua foret tractatio. Quis non explodit hodie diploma Donationis Constantinianae? Quis, vt hoc addam, epistolis Isidorianis vel minimam tribuit auctoritatem,

Ac genuini.

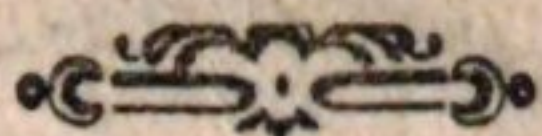
postquam a viris eruditis ostensum est, spurias has esse merces, eoque solum consilio venditatas, vt inde illimitatum quoddam pontificis imperium rudibus populis demonstrari posset?

XXXVII.

*Quorum in
aliis rebus*

Monimentorum igitur publicorum, quandoquidem genuina esse constiterit, summam certamque esse fidem, contendimus, inprimis iis in rebus, *quarum agendarum, & confirmandarum causa confecta sunt.* Eo enim maxime consilio fiunt monimenta publica, vt perpetua sit eius rei, quae his firmatur, apud posteritatem memoria, neque fraudis aut doli quid interuenisse, vnquam suspicari liceat. Velut quando capitulum electionem praelati, vel alienationem bonorum ecclesiasticorum a se factam, aut concilium falsi dogmatis condemnationem litteris publicis consignat, quem alium in finem id facere potuit, aut debuit, quam vt perspectum, planeque exploratum habeant posteri, rem omnem iure, rituque sollemni gestam fuisse. Est fane monimentum huiusmodi pars quaedam rei gestae, & cum hoc tam arcto nexu coniunctum, vt ab ea prorsus diuelli non possit.

XXXVIII.

XXXVIII.

Non minus certam, plenamque facit fidem, cum vniuersitas testatum relinquit, quod singula societatis membra fuismet oculis necessario vsurparunt, saltem si nulla aliunde subfit fraudis suspicio, quod facilius in singulis speciebus intelligi, quam vniuerse doceri potest. Ita quis dubitet concilio Nicaeno interfuisse Constantinum imperatorem, aut in concilio Chalcedonensi lectam fuisse Leonis papae de duabus in Christo naturis epistolam, cum in horum conciliorum actis luculenter fiat vtriusque rei mentio, eiusque tam perspiciendae, quam vere dicendae necessitas abunde pate scat? Itaque mirum non est, saepe controuersias diu summaque animorum contentione agitatas, productis forte monumentis publicis, continuo fuisse compositas, recteque existimarunt sapientissimi quique historiarum scriptores, non solum sine monumentis publicis historiam plane non posse consistere, sed etiam in ea scribenda nihil non ad illorum fidem exigendum esse.

*Certa est
fides.*

XXXIX.

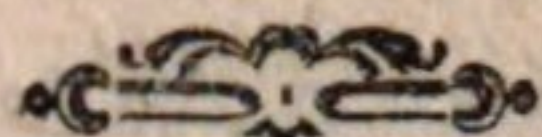
Verum tamen monumentorum publicorum auctores non sunt testes omni exceptione

*In aliis non
aeque.*

ceptione maiores, quotiescunque ea, quam diximus videndi, dicendique veri necessitas in illos haud cecidisse ex re ipsa & adiunctis intelligi potest, id quod fere fieri solet, *a*) cum res ab eorum temporibus admodum remotas, & ex aliis monumentis haustas tradunt, nisi ea diligentia & *ακριβεια* rem discusserint, & examinauerint, ut ignorantiam & errorem merito suspicari non possis; *b*) cum alienas, easque vulgares saepe opiniones sequuntur; *c*) cum non tam res ipsas enarrant, quam earum causas ac rationes reddunt; aut demum *d*) res quidem ipsas referunt, sed cum capite rei, cuius tradendae praecipuum iis erat consilium, non necessario coniunctas. Quam doctrinam ut exemplis illustremus, quis Marcellinum papam thus adoleuisse idolis propterea asserendum putet, quod id in breuiario Romano referri videat? Quis scripta omnia a concilio generali VII allegata iis tribuat patribus, sub quorum nomine ab eodem sunt laudata? Porro ex bulla Clementis XIII: *apostolicum*, inuicte demonstratur, institutum Societatis Iesu insignibus ornatum elogiis, auctoritate pontificia approbatum, confirmatumque denuo fuisse. Quae vero papa de amplissimis fructibus, quos per so-

cio-

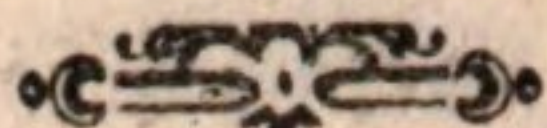

ciorum labores ad illa usque tempora ecclesiae allatos esse ait, pluribus commemorat, ea ex sola bulla historice non probantur. Similiter bulla Clementis XIV: *Dominus ac redemptor meus*, apud feram posteritatem certissimo erit argumento, eiusdem pontificis auctoritate ordinem Iesuitarum fuisse extinctum; quod vero pontifex innuit, veram ac diuturnam ecclesiae pacem, eadem societate salva & incolumi, non potuisse reddi & conseruari, id inde non conficitur. Denique ut hoc addam, ex libris Protestantium symbolicis, summa, quae in historicis haberi potest, certitudine euincitur, quas de religione sententias & opiniones fouerint ii, qui eosdem primi receperunt. Ast vera esse omnia facta, quae ad comprobandas assertiones suas ex historia adduxerunt, id ne ipsi quidem Protestantes contendunt. In his igitur ne monimenta quidem publica fontium nomen merentur, sed subsidiorum loco potius sunt habenda, id quod ex ipsis definitionibus palam fit. Neque enim absurdum est, idem monumentum certa ratione fontis, & alio respectu subsidii naturam habere.

XL.

Sunt & monimenta publica non scripta, velut lapides, & statuae, publica aucto-

b) *Non scripti.*

auctoritate positae, item numismata cum vel sine inscriptionibus, aedificia, insignia, cetera, de quibus eadem prorsus tenenda sunt, quae de monumentis scriptis monuimus. Nam etiam ex his, genuina si sint, certo eruitur veritas. Ex inscriptione, quae in coemeterio Calixti inuenta est *), aperte declaratur, ANTONINVM PIVM ab omni Christianorum caede non abstinuisse. Columna Antonina dubitare nos non finit, quin idem imperator illam victoriam a Quadis & Marcomannis reportarit.

*) Apud ARINGH. *Roma subterr.* lib. III. c. 22.

XLI.

*In quibus
lapsus frequentior.*

Attamen in his facilem esse lapsum, nemo harum rerum peritus negauerit. Lapides enim & statuae longa vetustate attritae saepissime fallunt; inscriptiones sunt non raro supposititiae, aut ex parte deletae, aut alias obscurae, vt earum sensus, adhibito licet multo labore, nequeat inuestigari. Numi quoque adulterini pro genuinis venditantur, neque cui rei tradendae potissimum inseruiant, semper liquet *). In his omnibus denique crebra inuenias elogia, gratulationes & acclamationes, non tam veritatis, quam

quam assentationis & blanditiarum monimenta. Ceterum non defuere viri, qui incredibili industria & perspicacia monumentorum huius generis fidem examinarunt, eaque in certos libros collegerunt.

*) Vid. BIERLINGII *comment. de pyrrhonismo historico* C. IV. §. 7. eiusdemque *dissert. de iudicio historico* §. 28.

XLII.

Haftenus de fontibus publicis, proximum est, ut de priuatis dispiciamus, quos inter refero epistolas, manuscripta, & omnis generis instrumenta, quibus homines priuati rerum *a se* vel *coram se* gestarum memoriam relinquunt. Horum quoque, ubi ab iis profecta esse constiterit, quorum esse dicuntur, saltem quod ad cognitionis necessitatem, indubitata est fides. Atque ut de factorum auctoribus primo dicam, res est extra controuersiam posita. Nemo enim ambigit, quin hi, quod narrant, velut AVGVSTINVS delicta iuventutis suae, quae *libris confessionum* candide exponit, planissime tenuerint.

B. *Vel sunt priuati, siue sint auctores facti,*

XLIII.

Eadem prope ratione rem perspexisse existimatur, qui ei, cum eueniret, interfuit,

Siue praesentes

fuit, praesertim si fuerit imperio & iurisdictione usus, aut consilio agentes adiuverit, aut res sit eiusmodi, ut eam quilibet praesentium, adhibitis sensibus, non potuerit non cognoscere. Itaque Apostoli, ut vim adderent suis narrationibus, se vidisse, quod tradant, & perspexisse, manibusque adeo contrectasse, fidenter affirmant. *)

*) *Иоh. epist. I. c. I. 1 — 3.*

XLIV.

*Cautelae
in his.*

At vero cautione non una hic opus esse, recte monent viri eruditi. Neque enim defunt scriptores priuati, qui iis in rebus, quas sensibus se percepisse autumabant, errasse sunt deprehensi *). Multum igitur refert, utrum res aliqua publice, & in conspectu aliorum, praesertim cogitandi ratione, & ingenio disiunctorum, an vero auctori narrationis vel soli, vel cum sui similibus versanti contigerit. In illa quidem specie vix vlla est fraudis suspicio; in hac vero probe est attendendum, qua iudicandi vi praeditus sit testis, eiusque focii, & adiutores, qua rerum notitia imbuti, qua attentione usi, quid affectus in iis valuerint, quid forte credulitas, quid superstitio, & qui solet esse immodicus, in sodalitatem amor.

amor. Quare quae de sinceritate diiudicanda infra, & praesertim §. XLIX. circumscriptius disseruimus, maximam partem etiam huc referri possunt. His, quae diximus, consideratis, euertitur religio Mahomedis, suspectae redduntur hominum fanaticorum visiones, & multa adeo miracula conficta, vel saltem admodum incerta esse deprehenduntur.

*) Vid. HONORAT. a S. Maria animadu. in reg. crit. T. I. dissert. VII. art. IX. §. I. n. 2.

XLV.

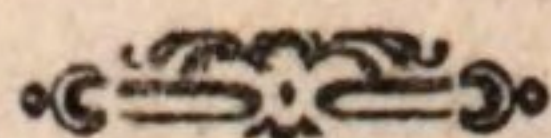
De scriptoribus subsidiariis praecipere volentibus, rursus duplex eorum classis est distinguenda. Alii enim ex ipsis fontibus, siue publicis, siue priuatis, alii aliunde velut ex narratione probabili, aut communi fama, vel etiam incerto rumore hauriunt.

*Testium
subsidiario-
rum classes.*

XLVI.

Qui rem, quam tradunt, ex monumentis publicis, & authenticis hauserunt, profecto illorum auctoritas ad fontes ipsos accedit. Vt vero tuto possimus pronunciare, monimenta publica fuisse a scriptore reapse perlustrata, & adhibita, ad duo capita attendendum est, in primis, *utrum*
ido-

Alii nempe acceperunt ex fontibus publicis.

idoneam eorum inspiciendorum habuerit facultatem, cum ad scribendum animum adiungeret; deinde an in iis indagandis & examinandis iustam impenderit industriam ac laborem. De utroque ex adiunctis iudicandum est, ac de priore quidem instruimur, cum perpendimus, quo quis tempore, & quo loco scripserit, qua dignitate fulserit, & quam historiam adornauerit. Sic quin archiua & tabularia publica patuerint PALLAVICINO *), cum historiam concilii Tridentini scriberet, nullus dubito.

*) *Me ipsum obstrinxi, ait apparat. ad hist. concil. Trident. C. VI. §. 6., ut in margine adnotarem cuiusque rei, quamvis minimae, testificationem, petitam vel ab impressis scriptorum operibus, quorum fides passim recipitur, vel e manuscriptis, quorum auctores extitere principes, legati, oratores, & huiusmodi viri conspicui, hoc est, ab eorum litteris, narrationibus, mandatis, actis, ac similibus, quae vel in bibliothecis, vel tabulariis a me citatis servantur, siue authentico, siue ex iis exemplaribus, a quibus & locorum auctoritate & vetustate librorum omnis fraudis suspicio longe absit.*

XLVII.

*Vnde id
colligi possit.*

Posterius intelligimus vel ex eo, quod auctor instrumenta eiusmodi saepius & studio-

studiose atque distincte alleget, vel ex ipsius scriptoris, aliorumue, quibus cognita illius ratio fuit, praedicatione *), vel denique ex ipso scribendi modo, quo apud diligentes scriptores e genuinis fontibus hausta discerni a ceteris, vndecunque acceptis, possunt. Solent enim fideles historici, antiqui praesertim, ne tanquam indubia tradere nobis videantur, quae incerto rumore compererant, lectorem sedulo monere, & rem incertam narraturi, scribendi genere mutato, addunt: *traditur, fama est, aiunt, cet.* cuius rei exempla in EVSEBIO passim occurrunt. Neque tamen putes, e monimentis publicis ea tantum esse petita, in quorum confirmationem illa excitantur. Quin laudatus antea EVSEBIUS catalogos episcoporum ex ecclesiarum tabulariis, sine eorum mentione, confecerit, nullus dubito. Mos enim libros crebris fontium allegationibus ornandi, quem quidem nolum cum quibusdam admodum improbare, veteribus non semper fuit observatus, sed potius, quod iam diximus, certis verborum formulis, ea, quae publica fide tradita acceperant, a ceteris distinguebant.

*) *Congregationum acta*, vere de se scripsit SERRY, hist. congreg. de auxiliis praefat. §. 6. *suffragia consultorum, academi-*
C *arum*

miarum censuras, hispanicae legationis instrumenta, virorum illustrium, qui eo tempore Romae degebant, commentarios, aliosque bene multos codices manuscriptos excussimus, e quibus tota historiae huius auctoritas pendet, ac fides.

XLVIII.

*Alii ex
fontibus
privatis.*

Quartum auctoritatis gradum supra iis assignauimus, qui, quod narrant, ab ipsis factorum auctoribus, aut iis, qui rei agenda coram adfuerunt, sese accepisse testantur. Horum itaque minor est fides, quam eorum, de quibus haecenus diximus, maior autem plerumque, quam eorum, de quibus deinceps dicturi sumus. De cetero, quamuis, quantum praecise huiusmodi scriptori tribuendum sit, generatim determinari nequeat, satis tutum tamen eius testimonium haberi potest, si & solers, ac prudens in iudicando adpareat, & nulla subsit idonea fraudis suspicio. JOANNES Villanus *) sine vlla haesitatione commemorat, quantus thesaurus in aerario ecclesiae inuentus fuerit post mortem IOANNIS XXII., atque confidenter addit, posse se rei huius certum dicere testimonium, quia frater ipsius, homo fide dignus, tum Auenione papae mercator, eam compererit ex aerarii custodibus, aliisque, qui iussi erant, com-
puta-

putare, ponderareque gazam, & exactam huius notitiam dare collegio cardinalium, vt bonorum commentario infereretur.

*) *Hist. florent Lib. XI. C. 20.*

XLIX.

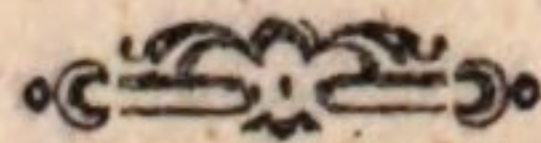
Antequam ad eos progredimur, qui, quas res gestas narrant, aliunde quam ex fontibus acceperunt, animaduertendum est, scriptores illos, qui ex monumentis, praesertim publicis, hauserunt, iniuria temporum postea deperditis, nobis fontium instar esse debere, quippe in quibus acquiescendum nobis est, quod ulterius progredi non liceat. Vt autem a fontibus veri nominis discernantur, hi fontes *secundarii*, vel *secundi ordinis* appellari solent. Inde perspicuum est, quare EVSEBIUS in tradendis rebus ecclesiae, inde ab Apostolorum morte gestis, fontis loco habeatur.

Vtrique nonnunquam fontium loco sunt.

L.

In illis, qui aliunde, quam ex fontibus suas relationes hauserunt, diligenter videndum est, qualia sint ea, vnde acceperunt. Ac primo quidem, etiamsi quis monimenta ipsa in scribenda historia non consuluerit, modo eos secutus sit auctores, qui inde profecerunt, eius testimonio niti secure possumus. Quotus

Alii ex aliis idoneis auctoribus.

enim quisque est ea sedulitate & industria, non solum eorum, qui casu quodam rei gestae mentionem iniiciunt, sed horum etiam, qui data opera historiam scribunt, ut ad monumentorum fidem omnia exigat ipse, aut si vel maxime velit, exigere possit? Neque fane id etiam necesse est, iis praesertim in rebus, quas ea diligentia ab aliis discussas & examinatas novimus, ut superuacuis reliquorum conatus merito videri possit.

LI.

Alii denique ex fama.

Verum euentus plurimi a scriptoribus traduntur, ex sola fama, & frequenti hominum sermone accepti. Qua in re iam supra notauimus, accuratos scriptores diligenter monere lectores, & certa ab incertis distinguere. Quod ubi neglexerint, praeter ea, quae de ipsius rei natura, scriptorum consensu vel dissensu, aut silentio, ceterisque signis postea praecipiemus, duo potissimum hic attendenda sunt, primo, utrum scriptor sit *aequalis* eorum temporum, quibus res gesta est, nec ne; deinde an res sit eiusmodi, ut eius scientia fere *omnibus communis* esse soleat, & propemodum ignorari non possit.

LII.

LII.

Itaque si & συγγραφος sit scriptor, & res ipsa eius generis, vt neminem fere eiusdem aetatis hominem latere possit, sed ad omnes pari perspicuitate dimanet, scriptor hac ipsa de caussa, si nihil sit aliud, quod suspicionem praebeat, verum dicere noluisse, dignus fide putandus est, & scriptoribus sequioris aeui, qui tales res de fama scribunt, plane praeferendus.

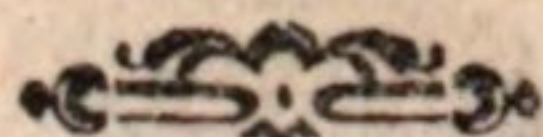
*In his
spectanda
tum aequa-
litas,*

LIII.

Aliter dicendum est de rebus, quae in occulto & remotis arbitris geruntur, aut cum non tam de rebus ipsis quaeritur, quam de caussis, ex quibus susceptae, & de modo, quo tractatae sunt, quae non solent ad omnium aequae scientiam peruenire. Ordo Templariorum e. g. cum regnante in Gallia PHILIPPO Pulchro, & sedente in cathedra romana CLEMENTE V. extingueretur, nemo facile, qui iis temporibus viuebat, ignorare id potuit. Ast huius extirpationis caussae & adiuncta quam plurimis erant incognita, neque hodie de iis liquet. Igitur in aestimanda horum probabilitate

*Tum sci-
entiae ne-
cessitas.*

*necessitas, vel facultas scientiae magis,
quam aequalitas scriptoris spectanda est,*

omninoque inquirendum, an qui posteriori tempore vixit scriptor, forte ex literis publicis, aliove idoneo auctore hauserit, aequalis contra non nisi incertum & fallacem rumorem sit secutus. BENNO, quidquid ipsius fidei deferant multi ex protestantibus, de vita & rebus gestis GREGORII VII. scribens, veritatis historicae testis idoneus mihi non est, ex eo solum, si cetera abessent omnia, quod in Germania perpetuo vixit, & de rebus pontificis non nisi per incertam famam ac proditores instrui potuit.

LIV.

Sinceritas aestimatur.

Supereſt, vt de ſinceritate ſcriptoris ea praecipiamus, quae ad omne teſtium genus, exceptis, quibus primum dedimus locum, pertinent. Eſſi enim lubricum & fallax eſſe de ea iudicium, ſupra profeſſi ſumus, fraus tamen haud ita facile tegitur, vt non veritas multa ſui veſtigia praebeat, cuiusmodi ſunt ipſum *dicendi genus*, quo ſcriptor vtitur, *patria*, *religio*, *familia*, cui addiſtus eſt, *affectio- nes animi*. Saepe ipſa *rei natura*, ſaepe quae rem ſiue *antecedunt*, ſiue *conſequuntur*, nec non *rationes chronologicae*, nonnunquam aliorum ſcriptorum *ſilentium*, aut *diſſenſus* narrationis vanitatem produ-
dunt,

dunt, quae singula capitulatim, sed, quam fieri potest, breuissime exponemus.

LV.

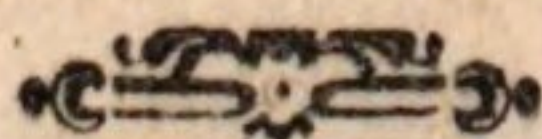
I. Studium veritatis ex ipso, quo scriptor usus est, *dicendi genere*, & *scribendi diligentia* elucescit. Solent enim historiographi ea, de quorum veritate ipsis firmiter persuasum est, plana & simplici oratione persequi, in iis contra exponendis, quae, quantumuis dubia aut falsa, lectoribus tanquam vera obtrudendi animus est, plerumque declamatorium quoddam ac sophisticum dicendi genus affectare, quod ad hortandum vel dissuadendum magis est accommodatum, quam ad fidem plenam, & certam faciendam. Orationis simplicitas mire commendat factorum Euangeliorum scriptores. Porro quibus veritas cordi est, in iis singularis quaedam scribendi diligentia emicat, cuius haec est ratio, vt ipso loquendi modo certa ab incertis discernant, & fidem rei narratae penes auctores esse indicent, quod ab EVSEBIO factum esse antea monuimus.

a.) *Ex dicendi genere.*

LVI.

II. In laudandis iis, quae *patriae* sunt honorifica, & contra, quae quidquam infamiae habent, excusandis, raro

b.) *Patria.*

ro videmus modum a scriptoribus seruari. Itaque multum refert expendere, qui mores populi, quae consuetudines & opiniones, quae forma ciuitatis fuerit ea aetate, quae rerum scriptores tulit. Haec enim omnia scribentium animos mirifice afficiunt in vtramque partem. De iuribus Romanorum pontificum facilius admittimus praeceptores Gallos, quam Italos. Porro apud quos viget sacrae inquisitionis seueritas, eos timidiores in texenda religionis historia reperimus. Multa denique nostris temporibus audacter scribunt Germani, quae, quantumuis vera, ob temporum rationem proferre olim non licuit.

LVII.

c.) *Amore*

III. Quantum amore *religionis* peccauerint, qui historiam ecclesiasticam scripserunt, dici vix potest. Sicubi alias, hic maxime fauor & odium, & praeiudicatae opiniones regnant adeo, vt vix quemquam a partium studio alienum reperiatis. Historiae a doctoribus protestantibus scriptae, vt de his primum dicam, innumera suppeditant exempla. HvSSI vaticinium, & FRIDERICI *Sapientis* somnium, conquisitis vndique argumentis, iisque saepe admodum friuolis, defendi ab illis ipsis videas, qui alias minime creduli,

duli, quaecunque de vaticiniis, visionibus & miraculis narrantur, inter aniles fabulas numerant. Alii, quos infensissimos ecclesiae Romanae hostes fuisse norunt, excusant, imo laudibus extollunt, & tanquam viros fortes & constantes depraedicant, etiamsi in eorum doctrina aeque ac moribus multa sint, quae gravissimam reprehensionem mereantur; iidem contra Romanis pontificibus aut crimina nefanda improbo ausu affingunt, aut quae ab iis admissa catholici ultro fatentur, mirum in modum exaggerant.

LVIII.

Verum de studio partium iure accuser ipse, siquidem catholicos ea in re ab omni culpa velim eximere. Nempe Illicos extra muros peccatur, & intra. Sunt profecto etiam inter nostros non pauci, qui affectuum impetu abrepti, aduersus protestantes eorumque antesignanos minime veri similia spargunt. Sed vitium hoc in iis maxime deprehenditur, qui vitas sanctorum litteris consignarunt. Horum enim alii, vt lectores ad Christianorum sacra traducerent, res a piis hominibus bene gestas, verbis extollendas, & contra, quae male ab iis facta sunt, & probari nemini possunt, dissimulanda, vel

Religionis.

saltem emollienda existimarunt; alii longius progressi, mendacia, tanquam pro religione, fingere, & rudi plebeculae, nescio, quae mira persuadere adeo non dubitarunt, ut pietatis id loco ducerent. Neruosissime hos redarguit MELCHIOR CANVS *), eamque scribendi rationem rei Christianae fuisse perniciosissimam, multis argumentis ostendit IOANNES CLERICVS **).

*) *Loc. theol. lib. XI. C. 6.*

**) *Epist. crit. epist. V.*

LIX.

d.) *Et
societatis.*

IV. Quod de religione diximus, idem fere ad *familiam, societatem, vel congregationem*, in quam scriptor est cooptatus, transferri potest. Solent enim homines eiusdem societatis proprias sibi fouere opiniones, quas tanquam pro aris & focis propugnant. Idem, quidquid a sui similibus profectum est, probant, summisque extollunt laudibus, aut, si vel maxime vituperatione dignum sit, excusant. Quod amplius est, ut moribus & institutis cum antiquitate consentire videantur, quae nullibi gesta sunt, fingunt, veras historias corrumpunt, contortisque explicationibus deprauant; iniquo autem ferunt animo eorum gloriam ac splen-

splendorem, qui viuendi ratione, legibus & institutis, imo habitu externo differunt. *Hinc*, vt verbis vtar WEISSMANNI *) *in historico hac labe corrupto nascuntur errores innumeri, infidelitas in recensendo, inuidia in explicando, audacia in supprimendo, temeritas in excusando.* Historiam congregationum de auxiliis aliter describit LIVINVS MEYER, aliter HYACINTH. SERRY. Pelagianismi ideam aliam informat NORISIVS, aliam GARNERIVS, & PETAVIVS.

*) Dissert. praelim. introductioni in memorabil. hist. eccles. praemissa.

LX.

V. Vniuersim videndum est, vtrum quis de *amico*, an de *hoste* testetur. Ad probanda & excusanda amicorum placita & mores, quae vero inimicorum sunt, notanda & deprimenda, naturali quadam voluntatis inclinatione incitamur. Neque igitur veritatis studium agnoscimus in iis, qui in laudando, reprehendendoque copiosi ac vehementes reperiuntur, eosque amorem, adulationem, odium, iramque potius secutos putamus. Quare suspecta est PLATINAE in rebus PAVLI II. enarrandis fides, quod illum alienissimo ab hoc pontifice animo fuisse aliunde con-

e.) *Affectionibus animi.*

constat, quamquam id vel ex hoc intelligitur, quod ad res PAVLI delatus reprehendentis potius, quam narrantis more scribit.

LXI.

f.) *Consideranda est
rei natura.*

VI. Recte etiam *natura* ipsarum rerum, quae traduntur, solet consuli, atque inde vel confirmandae, vel euertendae fidei ratio desumi, quae disquisitio huc redit, ut quaeramus, utrum id, quod gestum fuisse dicitur, sit eiusmodi, ut fieri potuerit, nec ne, idque dupliciter. Nam vel per se dubitari potest, an res fieri potuerit, vel an tali tempore, ac loco, & a talibus personis. Sed de hoc posteriori genere potissimum quaeritur, cum raro scriptores simpliciter *advata* tradere soleant, nisi quis *advatatav* numero censere velit, & pro ficto repudiare, quidquid vulgaribus philosophiae praeceptis, aut priuatis potius opinionibus & moribus parum conuenire videatur.

LXII.

*Eiusque
adiuncta.*

Itaque in iudicio possibilitatis faciendo habenda est ratio *temporum* & *locorum*, quibus res gesta dicitur, eaque comparanda est cum populi cuiusque *moribus*, *institutis*, *legibus*, & *comprimis*
cum

cum auctoris rei *indole*. PHILIPPI imperatoris ferox & crudele ingenium, peruersaque indoles credere vix finunt, eum mitissimae Christianorum familiae fuisse adscriptum. Contra cum ALEXANDRI III. mansuetudine plane pugnare videtur illa petulantia, qua collum FRIDERICI imperatoris conculcasse dicitur. Sed in huius generis argumentis certitudinem inueniet, qui quam mutabilia sint hominum ingenia moresque, ignorat. Proinde ad recte iudicandum plurimum hic valet experientia atque usus, diligensque lectio eorum, qui criticas in hoc genere disputationes scripserunt.

Legi potest IOANNES FRID. STIEBERITZ
*dissert. de fide historica ex ipsa rerum,
quae narrantur, natura iudicanda. Halae
Magd. 1768.*

LXIII.

VII. Atque haec quidem, tempus, locus, indoles, cetera, quae commemorauimus, ipsi rei cohaerent, eamque quasi comitantur. Sed etiam ex iis, quae rem *antecedunt*, & in quibus eius quasi semina latent, ac caussae; nec non quae rem propositam *consequi* solent, rei possibilitas intelligitur. Quamquam de ea parte, quae inest in rebus antegressis inde valde difficile redditur iudicium

g.) *Antecedentia & consequentia.*

cium, quod saepe res maximae efficiuntur a causis adeo parvis & latentibus, ut eas non valeamus coniectura, nedum intelligentia assequi. Maior vis est in iis, quae rem sunt consecuta. Ea si non repugnent, rem possibilem, si contra sit, *αδυνατον* recte iudicabis. Itaque cum GREGORIUS IV. munus pontificium obire noluerit, usque dum electio ab imperatore LUDOVICO *Pio* esset confirmata, atque hic, ne iura imperii amitteret, legatos Romam miserit, qui electionem discuterent; inde falsum esse omni iure infero, quod idem imperator paulo ante in celeberrima illa constitutione, *Ego Ludovicus*, Romanis ius esse voluerit, papam libere eligendi, & consecrandi. Pariter acta concilii generalis VI. corrupta esse ex eo prorsus redditur incredibile, quod LEO II. ea receperit, & episcopis Hispanis approbanda miserit, neque IOANNES V. Agathonis ad synodum legatus de scelere nefario conquestus unquam fuerit.

LXIV.

h.) *Rationes chronologicae.*

VIII. Multum quoque ad verum a falso dignoscendum tribuunt viri docti *rationibus chronologicis*, ita, ut quae iis consentiant, non tantum possibile, sed & certa, quae vero repugnant, *αδυνατα* &

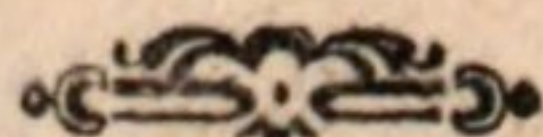
& falsa pronuncient. Attamen plus ponderis illis inesse ad demonstrandum falsum, quam ad probandum verum, nemo inficias ibit. Cum LEONI IV. in cathedra Romana statim, ac proximum successisse BENEDICTVM III. ex rationibus chronologicis demonstratur, hoc ipso fabula de IOANNA *papissa*, quam inter vtrumque per biennium eam sedem occupasse, multi contenderunt, fatis exploditur.

LXV.

IX. Historico non solum in eo laborandum est, ne quid, quod factum non sit, enarret, verum etiam, vt nihil eorum, quae memoratu digna acciderunt, silentio inuoluat. Hoc fundamento nixi praecipere solent nonnulli, quae in scriptoribus aequalibus aut mox secutis non reperiantur, conficta a posteriori aetate videri. Quod quidem praeceptum si certis limitibus coerceatur, ad eludenda impostorum commenta vtilissimum esse, facile admittimus. Nempe argumentum hoc, quod *negatiuum*, seu inficiale appellant, ex scriptorum *συγγραφων* silentio ductum recte monente LAVNOIO *), in rebus tantum magnis & illustribus locum habet, imo ne in his quidem omnibus. Fieri enim potuit,

i.) *Aliorum scriptorum silentium.*

vt

vt libri authentici & fide digni, ex quibus scriptores sequioris aevi suas narrationes hauserunt, interciderent, neque ad nostram aetatem peruenirent. Itaque silentium auctoris tum demum idoneum rei a posterioribus confictae argumentum praebet, cum scriptor alias accuratus & diligens, qui delectum rerum habere sciat, nullam facit mentionem rei, quam propter celebritatem non modo ignorare non potuit, sed cuius silendae nullam, graues autem commemorandae causas habuit. Quamquam huius necessitatis demonstratio plerumque difficilis reperitur, vt recte ERNESTIVS **) animaduertit.

*) *Animaduers. ad THIERII dissert. de argumento inficali.*

**) *Dissert. de fide historica recte aestimanda §. 53.*

LXVI.

k.) *Consensus vel dissensus.*

X. Postremo in fide iudicanda plurimum momenti habere putatur scriptorum inter se *consensus*, vel *dissensus*. Verum tamen maturius ista consideranti patebit, consensum & dissensum ad fidem neque confirmandam, neque frangendam per se aliquam vim habere posse, sed accipere omnem tum a rerum natura,

ra, tum a consentientium, vel dissentientium auctoritate, quae rebus supra demonstratis aestimari debet.

LXVII.

Itaque paucas regulas, easque praecipuas, ad quas ceterae facile reuocari possunt, attulisse sufficiat. I. Si aequales scriptores consentiunt in tradendis rebus, quae cum accidunt, latere neminem possunt, sed promiscue apud omnes constare debent, illo ipso consensu res eae adeo fiunt certae, ut posteriorum dissensus aut nunquam, aut rarissime obfit. II. Si rem tradat vnus, in quem & necessitas scientiae, & cetera rei vere traditae signa consentiant, aut qui ex ipsis horum monumentis acceperit, ei reliquorum dissensus fidem non potest detrahere. III. Si vnus etiam posterioris temporis rem tradat, qui aut e litteris publicis, aut ex fontibus etiam priuatis, sed fide dignis, hauserit, ipsorum aequalium, qui non sunt eius generis, consensus contra illius fidem non valebit, multo minus consensus non aequalium, aliter tradentium. IV. Consensus scriptorum, quorum nullus rem necessario cognouit, & in re non manifesta, & peruagata, nondum omnem du-

*Quaedam
de hoc prae-
cepta.*

bitationem eximit, quoniam plures etiam in errore consentire possunt; dissensus vero indicat, rumores varios fuisse, & ita quemque, ut auditione acceperit, tradidisse. V. Cum monumentum aliquod genuinum pugnat cum scriptore, quem scimus e publicis litteris scripsisse, non statim aut scriptori fides detrahenda, aut monumentum vel emendandum, vel plane repudiandum, sed videndum, si forte legitima interpretatione utriusque fides stabiliri possit.

LXVIII.

*Pluribus
regulis facile
caremus.*

Atque haec de fide historica exponere placuit, ex quibus fidei iudicium, per se difficile & lubricum, adiuuari, & certa ab incertis dubiisque secerni posse arbitramur. Philosophorum autem quorundam praeceptis frigidisque formulis haud aegre carebimus, quae potius ad tenebras rebus clarissimis offundendas, omninoque pyrrhonismum in historiam inducendum, quam ad fidem historicam recte aestimandam faciunt.

CAPVT III.

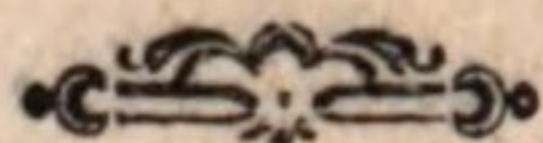
*De scriptoribus historiae
ecclesiasticae.*

LXIX.

Sicut de omni alia scientia, ita de historia verissimum est, proficere in ea neminem posse, nisi fontium, atque optimorum quorumvis librorum, e quibus discenda ea est, notitia accurata imbutus fuerit. *Qui enim, vtor verbis Ioseph. Ant. de Riegger *)*, fontes ignorat, ex quibus tota narrationis materia haurienda est, diu oberrabit nequicquam, circumuenietur facile, & tandem pro fontibus ad lutulentos riuulos redigetur. Et sane nosse oportet libros, antequam ad eos legendos, diiudicandosque accedamus. Igitur tironibus consulturus id nunc ago, vt praecipuorum scriptorum, qui historiam ecclesiasticam vniuersalem, praesertim noui foederis, pertractarunt, aut saltem nullos laboribus suis limites posuerunt, seriem exhibeam, de iis, qui historiam ecclesiasticam particularem, aut singularem scripserunt, fortassis alia occasione plura dicturus.

*Necessitas
notitiae li-
brariae.*

*) *Prolus. acad. de histor. litterar. praestantia.*

LXX.

*Praeter
scriptores
sacros N. T.*

Itaque ex sacris N. T. scriptoribus discimus facta Iesu Christi, dum inter homines versabatur; labores apostolorum, qui religionem a Christo traditam comitantibus vbique miraculis praedicarunt, propagaruntque; originem ecclesiarum Christianarum, earumque fata, & constitutionem vniuersi coetus Christiani. Horum narrationes, etiamsi ut mere humana eorum testimonia spectes, & ad regulas, quas supra tradidimus, exigas, nihil habebis quidem, quod in eorum fide aestimanda iure desideres, eundem tamen certitudinis gradum non attingent omnes. Hoc vero qualecunque discrimen euanescit prorsus, cum eorumdem libros, uti debemus, tanquam fontes diuinos consideramus, quorum auctores non tantum errauerunt nunquam, sed ne errare quidem potuerunt.

LXXI.

*Tribus pri-
oribus secu-
lis historici
pauci.*

Praeter N. T. scriptores pauci fuerunt prioribus tribus seculis, qui res in ecclesia gestas litteris consignarent, & qui fuerunt, ad aetatem nostram, saltem integri, non peruenerunt. HEGESIPPVS secundi seculi scriptor, a pseudo-Hege-sippo, qui seculo IV vixit, distinguen-
dus,

dus, composuit quidem ὑπομνηματα των
 εκκλησιαστικων πραξεων, siue *commentarios*
actorum ecclesiasticorum, libris V. compre-
 henfos, quibus res a passione Domini ad
 sua usque tempora gestas plano ac sim-
 plici stilo conscripsit. Sed quod dolen-
 dum est, temporum iniuria perierunt,
 exceptis fragmentis quibusdam, quae
 Eusebii industriae debemus. Quae cum
 ita sint, historia ecclesiastica horum tem-
 porum ex apologiis *), quae pro defen-
 sione Christianorum, & religionis, quam
 ii profitebantur, editae sunt, aliisque
 SS. Patrum operibus erit haurienda. Et-
 si enim ad historiam illustrandam ex in-
 stituto scripta non sint; tamen ex iis
 haud pauca, speciatim, quae doctrinam,
 ritus, & ecclesiae regimen spectant, hi-
 storiae ecclesiasticae capita erui possunt.

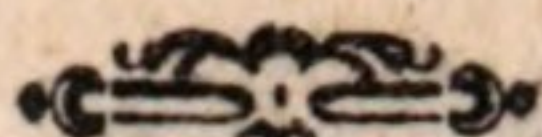
*) Graecorum patrum apologias adcuratissime
 edidit PRUDENTIUS MARANVS,
 Parisiis 1742. fol.

LXXII.

Seculo IV. historia ecclesiastica, ha-
 ctenus tantum non ignorata, effloresce-
 re tandem caepit. Ab eo tempore plu-
 res iam numerare licet scriptores, quo-
 rum monimenta integra nobis sunt reli-
 cta. Sunt autem illi vel *Graeci*, vel *Latini*.

*Deinceps
 plures.*

A. EV-
 SEBIUS.

Inter Graecos princeps facile est EVSEBIVS, *Caesariensis* in Palaestina episcopus. Hic imperante Constantino Magno integrum historiae ecclesiasticae corpus condere adgressus est, atque rerum in ecclesia gestarum seriem, illustrium virorum successiones, doctrinam catholicam, martyrum passiones, tyrannorum in Christi coetum furores, haereticorumque deliria, inde a nato Christo vsque ad mortem Licinii, a Constantino superati & extincti, non minori fidelitate, quam industria libris X. enarrauit. Primus fuit EVSEBIVS, qui tanto operi manum ad-moueret, vt adeo historiae ecclesiasticae parens haud immerito dicatur. Et licet naevis suis non careat; tamen veterum nemo maiori cum laude in hac materia versatus esse cognoscitur. Cetera eius scripta huc non pertinent.

Historiam *Eusebianam* Graece cum noua versione latina, adiectis eruditissimis annotationibus edidit HENRICVS VALESIVS Parisiis 1659. fol. Eadem auctior prodiit ibidem 1677. fol. De versionibus latinis a RVFFINO, MUSCVLO, & CHRISTOPHORSONO adornatis legenda est praefatio, quam editioni suae praemisit idem VALESIVS.

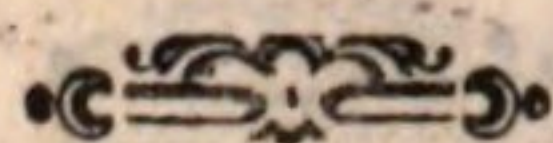
LXXIII.

Sunt, qui EVSEBII fidem historicam ideo in quibusdam labefactare conentur, quod Ariana perfidia infectus fuerit. Neque noua est haec accusatio, nostrisue demum temporibus aduersus eum mota. Antiquissimi Patres haereticis eum adnumerarunt, & S. HIERONYMVS Ariatorum signiferum ac principem non vno in loco nominat *). Verum licet negari non possit, EVSEBIUM verbis minus commodis, quandoque etiam periculosis vsu esse, & cum Arianorum principibus perpetuam coluisse amicitiam, ac vocem ὁμοσίου ex animo nunquam probasse: tamen fidei Nicaenae, vocabulo illo expressae, non simulate tantum, sed ex animi sui sententia subscripsit; dogmatibus Arianæ factioni propriis nunquam fuit imbutus, eademque post concilium Nicaenum constanter damnauit **).

Eius orthodoxia.

*) *Lib. II. aduersus RVFFINVM.*

**) Vid. HENRICI VALESII *dissert. de vita & scriptis EVSEBII.* Item CAVEI *dissert. de EVSEBII Caesariensis Arianismi aduersus IOH. CLERICVM, eiusdemque epist. apolog. aduersus iniquas IOH. CLERICI criminationes.* Quod vtrumque opusculum auctor historiae suae literariae part. II. subiecit.

LXXIV.

B. So-
CRATES.

EVSEBIUM excipit seculo V. SOCRA-
TES, Causidicus Constantinopolitanus,
Scholasticus inde dictus. Scripsit libros
VII. historiae ecclesiasticae, commenda-
turque ab industria & iudicio. Perdu-
xit historiam suam a primordiis imperii
Constantini M. vsque ad annum 439,
quemadmodum ipse nos docet *). In
Nouatianorum haeresin lapsum eum esse
contendunt multi, idque non sine veri
specie; omnia enim, quae illorum sectam
respiciunt, summa cura, ac diligentia per-
sequitur, eorumque episcopos insignibus
celebrat encomiis. Attamen cum No-
uatianis non vno in loco opponat catho-
licos, atque illos haereticis adnumeret,
omnino sentiendum esse existimo, SOCRA-
TEM paulo feueriorem Nouatianis qui-
dem fauisse, sectae vero huiusce mem-
brum nunquam fuisse **).

*) *Lib. VII. C. ult.*

**) Vid. HENRICI VALESII *dissert. de vita
& scriptis SOCRATIS atque SOZOMENI.*

LXXV.

C. So-
ZOME-
NVS.

HERMIAS SOZOMENVS, aequalis So-
CRATIS, Gazae in Palaestina primam lu-
cem vidisse perhibetur. Causidicum &
ipse egit Constantinopoli, quin tamen
ab

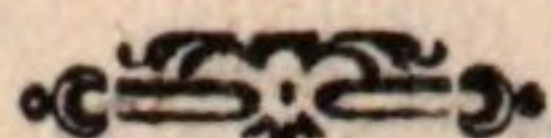
ab historiae ecclesiasticae studio, quo mire delectabatur, auocari se fineret. Edidit primo *breviarium rerum ecclesiasticarum* ab ascensione Domini usque ad exaucto-
ratum Licinium. Postea *historiam ecclesia-
sticam* IX. libris complexus est, ab anno
323. usque ad annum 439. Dictionis
elegantia, ut dudum adnotarunt viri
harum rerum periti, vincit quidem SO-
CRATEM; sed iudicio est eodem inferior.

Optimam editionem historiarum SOCRATIS
& SOZOMENI accepimus ab HENRICO
VALESIO, qui eas, adiectis notis do-
ctissimis, denuo latinas reddidit, Pari-
siis 1668. fol.

LXXVI.

THEODORETUS, Cyrensis in Syria
episcopus, in monasterio S. Euprepil
prope Antiochiam fuit educatus. Com-
posuit historiae ecclesiasticae libros V.,
quibus res ab ortu haeresis Arianae us-
que ad obitum Theodori Mopsuesteni,
sive ad annum 427, gestae continentur.
Scripsit eodem seculo V. attamen post
SOCRATEM & SOZOMENVM, quorum la-
cunas non raro supplet. Stilus ipsius,
iudice PHOTIO *) praestantior est, quam
SOCRATIS & SOZOMENI, magisque con-
ueniens historiae. *Clarus enim & grandis
est, minimeque redundans, nisi quod transla-*

D. THEO-
DOR-
TVS.

*tionibus interdum audacius, pene inepte utitur. In eo autem merito reprehenditur ab HENRICO VALESIO **), quod in toto opere nullam temporum notam adhibet, neque consules nominat, nec quo cuiusque imperatoris anno res gestae fuerint, obseruat.*

*) *Biblioth. Cod. 31.*

**) *Praefat. quae historiae THEODORETI praemissa est, ubi simul explicatur, cur historicus noster beatus, non vero sanctus dicatur, & quod quinque tantum, non decem, ut GENNADIUS Massiliensis in libro de scriptoribus ecclesiasticis voluit, historiae ecclesiasticae libros reliquerit.*

LXXVII.

E. PHI-
LOSTOR-
GIVS.

Ad idem seculum V. referendus est PHILOSTORGIVS, natione Cappadox, Aarii, & quidem Eunomianorum sectae addictus. Scripsit historiae ecclesiasticae libros XII, quibus res ab anno 300 usque ad annum 425 gestas enarrat. Libri isti absque magno historiae ecclesiasticae detrimento perierunt, nec habemus, nisi fragmenta quaedam, & compendium, quod confecit PHOTIVS, quo iudice *) *historia Philostorgii encomium quidem est haereticorum, orthodoxorum au-*
tem

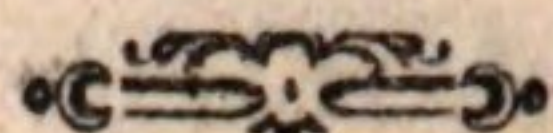

tem criminatio ac vituperatio potius, quam historia.

*) *Biblioth. Cod. 40.*

LXXVIII.

Seculo VI floruit THEODORVS ec- F. THEO-
clesiae constantinopolitanae *lector*. Scri- DORVS.
psit libros duos de historia ecclesiastica;
quibus res a temporibus, in quibus de-
fierat Socrates, usque ad principatum Iu-
stini senioris in ecclesia gestas complexus
est. Libri isti non extant integri, sed
excerpta duntaxat nobis sunt relicta, a
NICEPHORO CALLISTO collecta. Verbis
illis, quae in fronte libri primi leguntur,
απὸ Φωνῆς Νικηφόρου, seductus fuit SA-
GITTARIUS *), vt dubitaret, sintne ex-
cerpta ista Theodoro reapse adscribenda.
Verum scrupulum omnem viro erudito
eximere potuerat, debueratque laudatus
saepe VALESIVS **), qui ostendit, ver-
borum illorum sensum non esse, quasi
excerptorum horum auctor fuerit Nice-
phorus; sed id tantum iisdem significari,
Nicephorum excerpta haec amanuensi
suo dictasse. Aliud praeterea opus edi-
dit THEODORVS, duobus pariter libris
constans, quo, quae in ecclesia ab anno
vigesimo Constantini usque ad principa-
tum Iuliani contigerunt, persequitur. La-
tet

tet id in pluteis manuscriptorum, illudque edere superfluum adhuc visum est viris eruditis, eoquod totum ex SOCRATE, SOZOMENO, & THEODORETO, quos integros habemus, collectum sit. Duplex hoc, de quo diximus, Theodori opus vnum in corpus veteres quidam compingebant, atque ita factum est, vt quatuor libros historiae ecclesiasticae sub eius nomine allegarent. ***)

*) *Introduct. in hist. eccles. cap. V. v. 2.*

**) *Praefat. supra citata.*

***) IOANNES DAMASCENVS *lib. III. de imaginibus* refert fragmentum ex libro quarto hist. eccles. Theodori.

LXXIX.

G. EVA-
GRIVS.

Eodem seculo VI. claruit EVAGRIVS, gente Syrus, ex vrbe Epiphania. Grammaticis, rhetoricisque scientiis imbutus in numerum aduocatorum Antiochenorum est cooptatus, ibique in foro causas egit, *scholasticus* propterea cognominatus. Composuit libros VI. historiae ecclesiasticae ab anno 431 vsque ad annum 594. Laudatur a singulari industria, quod historiam ecclesiasticam scripturus optima quaeuis monimenta ad id argumentum spectantia consuluerit, excusseritque. Stili quoque, quo vsus est, ele-

elegantia & venustas celebratur *). Denique quod praecipuum est, ex omnibus graecis historiae ecclesiasticae scriptoribus solum Euagrium fuisse aiunt, qui veram religionem puram, integram, illibatamque semper sit professus. **)

*) De Euagrio ita iudicat PHOTIVS *bioblioth. cod. 29*. *Stilus*, inquit, *huic non ingratus, tametsi interdum redundare quodammodo videatur. Certe in doctrinae veritate ceteris historicis adcuratior est.* Hanc laudem eidem non denegat CAVEVS *hist. litter. T. I.* subiungit tamen, eum in factis pluribus recensendis nimis fuisse credulum & in fabulas proniorem.

**) Historias Theodoreti, Philostorgii, Theodori & Euagrii graece cum noua versione latina, adiectisque pro more suo doctissimis adnotationibus edidit HENRIC. VALESIVS, Parisiis 1673. fol. Post Valesium graecos historicos omnes, quos a §. LXXII recensuimus, additis variorum criticorum obseruationibus in lucem publicam denuo emisit GVILIEL. READING, *Cantabrig.* 1720. Titulus abbreviatus huius editionis est iste: *Eusebii Pamphili, Socratis scholastici, Hermiae Sozomeni, Theodoreti & Euagrii, item Philostorgii, & Theodori lectoris, quae extant historiae ecclesiasticae. Henricus Valesius graecum textum collatis IV. MSS. codicibus emendauit, latine vertit, & adnotationibus illustrauit.*

Hanc

*Hanc editionem criticis plurimum eruditorum observationibus locupletavit GVILIELM. READING Cantabrig. 1720. fol. vol. III. Porro Cantabrigiensis isthaec editio recusa est Augustae Taurinorum anno 1746 — 48. Tom. III. fol. De editionibus Valesiana antiquioribus vid. SAGITTAR. *introducť. in hist. eccles. Cap. 4. — 6. & qui eum suppleuit, SCHMID. T. II. introducť. Sagittar. ad eadem capita. Idem WALCH. biblioth. theolog. T. III. Cap. VII. Sect. III.**

LXXX.

H. RVFF-
FINVS.

Commemorandi nunc quoque sunt Latini. Etsi enim hos infra Graecos substituisse negari non possit: sunt tamen inter eos, quos penitus praeterire nefas foret. RVFFINVS presbyter Aquileiensis exeunte seculo IV. historiam ecclesiasticam Eusebii latine reddidit. Sed in vertendo tanta usus est libertate, vt merus interpretes dici non possit. Alia enim detraxit, alia addidit, & librum decimum fere omisit, ita, vt decem auctoris libros in nouem contraheret. Adiecit libros duos de suo, ab haeresis Arianae ortu vsque ad obitum Theodosii M. pertinentes. Cum incertis rumoribus facile nimis fidem haberet, magnam sibi famam haud conciliauit. SOCRATES, vt ipsemet nos docet *), priores duos historiae

storiae suae libros scribens, eius fidei se commisit. Postea vero meliora nactus monimenta plures detexit errores, atque necessarium esse iudicavit, illos ex integro denuo dictare.

*) *Lib. II. c. I.* Vndecim historiae eccles.

RUFFINI libros vnacum historia tripartita CASSIODORI edidit BEATVS RHENANVS. Basil. 1523. fol. Ibidem cum eadem historia tripartita, & aliis quibusdam scriptoribus ecclesiasticis proderunt 1535. fol. Libri duo posteriores, quorum auctor est ipse RUFFINVS, editi sunt inter alia eius opuscula Parisiis 1580. fol.

LXXXI.

Floruit seculo V. ineunte SVLPICIVS SEVERVS, nobili genere in Gallia Aquitanica natus. Scientiis profanis in iuventute sua imbutus, iuri dicundo primum dedit operam, dein, coniuge morte amissa, ordinatus est presbyter Primiliacensis, aut, vt nonnullis placet, monasticam amplexus est vitam. Scripsit libros duos historiae sacrae a mundo condito ad annum Christi 400 deductos. Dictione vsus est elegantissima, & scriptorum ecclesiasticorum purissimus audit; sed nimiae studuit breuitati, neque in temporis ordine seruando satis accuratus est.

I. SVLPICIUS SEVERVS.

est. Negari etiam non potest, illum miraculis plus aequo habuisse fidem, ac nimia credulitate saepius fuisse lapsum.

Inter editiones operum SVLPICII SEVERI excellit ea, quae prodiit Veronae cura HIERONYMI *de Prato* 1741 — 44. T. II. 4.

LXXXII.

K. PAV-
LVS ORO-
SIVS.

Sub idem tempus PAVLVS OROSIVS, presbyter Hispanus, hortante S. Augustino, ad quem a quibusdam Hispaniae episcopis legatus fuerat, scripsit *libros VII. historiarum aduersus Paganos*. Romam duce Alarico tum diripuerant Gothi, malisque plurimis premebatur res publica, quae omnia ex religione Christiana redundare calumniabantur Gentiles. Vt ab hac calumnia Christianos liberaret PAVLVS OROSIVS, ostendit, omni tempore, ab ipsa mundi origine calamitates fuisse in mundo, & maiores quidem, cum religio ethnica vigeret. Sed praeterquam quod pauca habet ad historiam ecclesiasticam spectantia, etiam alios admisit errores, & ne Graecos quidem legerat.

Libros OROSII optime edidit SIGEB. HAVERCAMPVS *Lugd. Batav.* 1738. 4.

LXXXIII.

LXXXIII.

Seculo VI. sub regibus Gothorum floruit MAGNVS AVRELIVS CASSIODORVS, L. CAS-
senator, consul, & praefectus Praetorio. SIODO-
RVVS.
Septuaginta annorum cum esset, in monasterium Viuariense se recepit, & monachum induit, quo in secessu libris scribendis operam dedit. Inter alia historias ecclesiasticas SOCRATIS, SOZOMENI, & THEODORETI, per EPIPHANIVM *scholasticum* latine redditas, in compendium sub nomine *historiae tripartitae* redegit, aut saltem EPIPHANIO, vt id faceret, auctor & suafor extitit.

Historiam hanc tripartitam edidit IOH. GARETIVS monachus Benedictinus e congreg. S. Mauri, Rothomagi 1679. T. II. fol.

LXXXIV.

Ad septimum ecclesiae Christianae feculum pertingunt scriptores, quos recensuimus. Barbaris, quae sequuntur, temporibus, pauci reperiuntur, qui historiam ecclesiasticam pro dignitate tractarint. Videas historiam rerum ecclesiasticarum narrationi profanarum confuse misceri, referrique non raro res nullius momenti, quae a seria rerum expositione abesse procul deberent. Perit tum
E lit-

*Status rei
historicae
medio aevo.*

litterarum amor, & in huius locum ignorantia successit, eiusque filia superstitio. Sanctorum vitae, & acta Martyrum literis passim consignabantur. Sed eorum auctores plerumque non tam eius, quod vere gestum est, quam quod fieri eorum iudicio potuit, rationem habuerunt, quemadmodum de SIMEONE METAPHRASTE dudum adnotarunt viri pii aequae ac docti. Quae de miraculis, reuelationibus, apparitionibus spirituum, & operationibus daemonum narrabantur, sine examine & discussione credebantur, & reliquiae sanctorum summa recipiebantur facilitate. Imo viri ceteris etiam sapientiores, luce artis criticae destituti, operibus spuris tanquam genuinis utebantur passim, & quidquid scriptum inuenerant, in commentarios suos coniiciebant, sine crisi omnia probantes, & de scriptoris aetate, fideque parum solliciti.

Vid. FLEURY *dissert. in hist. eccles. III. & V.*

LXXXV.

A. NICE-
PHORVS.

Tulit tamen etiam media haec aetas nonnullos historiae ecclesiasticae scriptores, quorum mentionem fieri oportet, suntque ii rursus vel *graeci*, vel *latini*. Ex graecis huc pertinet, qui seculo XIV.

cla-

claruit, NICEPHORVS CALLISTVS, seu CALLISTI XANTHOPVLI filius, monachus Constantinopolitanus. Composuit is ex EVSEBIO, SOCRATE, SOZOMENO, THEODORETO, EVAGRIO, aliisque historiam ecclesiasticam libris XXIII. comprehensam. Posteriores quinque perierunt conseruatis ab interitu XVIII. prioribus, quibus, quae inde a natiuitate Christi vsque ad primordia imperatoris Heraclii, seu vsque ad annum 610, in ecclesia gesta sunt, continentur. Historia haec fabulosis narrationibus, & quisquiliis plena est vbique. Quare, quidquid in ea legitur, nisi alia accedat auctoritas, pluris non facit CASSAVBONVS *), quam *folia farfari*. Vniuersim apud omnes, illos ipsos etiam, quorum mitius est iudicium, in confesso est, NICEPHORO soli, vbi testes idoneos non allegat, tuto, & absque accurato examine fidem haberi non posse.

*) Exercitat. I. c. 17. Libros XVIII, qui supersunt, latine primus edidit Io. LANGVS Basil. 1553. fol. Graece & latine ex versione LANGI prodierunt Parisiis cura FRONTONIS DVCAEI 1630. T. II. fol.

LXXXVI.

Ex latinis locus hic debetur HAYMONI & ANASTASIO, seculi IX. scriptoribus.

B. HAYMON, & ANASTASIVS.

ribus. Ille ex Anglo-Saxonum gente ortum suum traxit; vitam monasticam professus est primo Fuldae, postea in monasterio Hersfeldensi, e quo ad cathedram episcopalem Halberstadiensem fuit vocatus. Scripsit *breuiarium historiae ecclesiasticae*, seu *de memoria rerum ecclesiasticarum libros X*, a Christo nato usque ad tempora Theodosii Magni, quo in labore RVFFINVM praecipue est secutus. *) ANASTASIVS, presbyter, & bibliothecarius ecclesiae Romanae, composuit *historiam ecclesiasticam*, siue *chronographiam tripartitam*, quam ex NICEPHORI CONSTANTINOPOLITANI, GEORGII SYNCELLI, & THEOPHANIS chronicis maximam partem desumptam esse constat. **)

*) Post plures alias editiones accuratius prodiit cura Io. IOACH. MADERI Helmstad. 1671. 4.

**) Luci publicae data est Parisiis cum notis CAR. HANNIBAL. FABROTTI 1649. fol.

LXXXVII.

*Status rei
historicae
recentiori
aetate.*

Peruenimus tandem ad tempora illa, quibus cum melioribus litteris historia ecclesiastica felicius excoli, ornarique iterum coepit. Felicissima tempora, nisi dissidium religionis Protestantes a Catholicis separasset. Inde enim grauissi-
mae

mae discordiae, & studia partium supra, quam credi possit. Protestantes, in maximi momenti capitibus a Catholicis diiuncti, non ignorabant, in religione verum esse non posse, quod nouum est, & heri primum, aut nudius tertius excogitatum fuit. Igitur quidquid orthodoxum suo arbitrio semel iudicauerant, antiquum quoque esse, viribus omnibus ostendere adlaborarunt. Mox plura in praestantissimis historiae ecclesiasticae scriptoribus, EVSEBIO, SOCRATE, SOZOMENO, aliisque desiderabant. Atque novos hos doctores si audimus, antiqui illi historici non tantum, quae fuerit quouis seculo forma doctrinae in ecclesia, nullibi dicunt, sed coelestem doctrinam nequidem satis bene intellexerunt; quaestiones ecclesiasticas & controuersias de rebus grauissimis obscure proponunt, ita, vt lector Christianus rei scopum & fundamenta mente concipere & diiudicare non valeat; de haeresibus frigide differunt, & sicco omnia transfiliunt pede; quae fuerit ceremoniarum ratio, parum adnotant; de gubernationis & regiminis ecclesiastici forma ex professo vix vllibi agunt, & quae sunt alia eiusmodi. *) Nempe eam, quam animo conceperant, ecclesiae & religionis notionem ab antiquis

illis scriptoribus nullibi expressam inueniunt. Hinc ut systemati suo, paulo ante inuento, antiquitatis speciem conciliarent, nouum historiae ecclesiasticae corpus condere adgressi sunt, quod sub nomine Centuriarum Magdeburgensium notum est, id quod Catholicis quoque necessitatem quamdam imposuit, ut & ipsi conquirendis, indagandisque antiquitatis sacrae monumentis ad retundenda aduersariorum tela sollicitiorem operam darent.

*) Ita *Centuriatores Magdeburgenses* in praefatione *centuriae primae* praemissa.

LXXXVIII.

*Historici
catholici.*

A. BARONIVS.

Itaque centuriis illis scripta sua ex nostris opposuerunt plures. *) Nemo autem feliciori conatu, & maiori praesidiorum apparatu instructus id praestitit, quam CAESAR BARONIVS. Fuit is patria Neapolitanus, congregationis Oratorii presbyter, vaticanae bibliothecae praefectus, & cardinalis. Scripsit *annales ecclesiasticos*, duodecim voluminibus comprehensos, eosque rebus per duodecim priora secula in ecclesia gestis illustrandis, exornandisque impendit. De dotibus ac meritis tanti viri quid dicam? Sufficiat vnus CASAVBONI, cuius, utpote

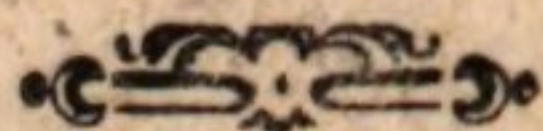

pote antagonistae, encomium non potest merito esse suspectum, verba in medium adduxisse. Hoc fatente BARONIUS in historia ecclesiastica adornanda palinam omnibus praeripuit. *Hic enim est*, scribit ille *), *qui primus omnium totius orbis Christiani res gestas, praesertim autem, quae ad ecclesiam pertinebant, in continuam seriem annorum sic digessit, ut si unius urbis fastos concinnaret: qui nescio unde ex abdito tam multa plane prius ignota primus promisit in lucem, qui antiquorum episcoporum in magnis urbibus successionem, veterum haereseon originem, progressum & finem, tempora ecclesiae siue tranquilla, siue turbulenta tam accurata diligentia explicuit, qui denique, merita sua in ecclesiam si immoderato partium studio non corrupisset, (meminisse oportet, a sacris Catholicorum alienum fuisse criticum nostrum) dignus erat sine controuersia, cui omnes & veteres & recentiores, qui illam eruditionis partem unquam attigerunt, assurgerent, & fasces submitterent. ***)*

*) Recenset eos Io. ALB. FABRICIUS *bi-
blioth. graec. Vol. XII. lib. VI. c. IV.*

**) *Proleg. ad exercitat.*

***) Annales Baroniani editi sunt Romae
ab anno 1588 — 1607. T. XII. fol.
Recusi postea saepius & pluribus in lo-

cis. Editionem Moguntinam de anno 1601. Vol. XII. fol. recognouit auctor ipse, eamque aliarum posthac emittendarum normam esse voluit. Nouissima & locupletissima, quae continuationem RAYNALDI, criticam PAGII, ac notas DOMINICI GEORGII, & DOMINICI MANSI continet, prodiit Luccae ab anno 1738 — 1756. T. XXXVIII. fol.

LXXXIX.

Eius naeui.

Quamuis autem magnificis adeo encomiis ab ipsis etiam hostibus exornetur historicus noster; iustam tamen virorum doctorum, non Protestantium modo, sed & Catholicorum, reprehensionem multiplici ex capite incurrit. Et cui mirum videatur, in tam vasto ac tam arduo opere plura occurrere, quae virgulam censoriam mereantur? Deficiente nimirum accurata critica, non raro opera spuria in auctoritatem admisit; in chronologiam, antiquitatem, & ipsam historiam saepius peccauit, nec certa ab incertis, uti oportebat, semper distinxit. Denique ipsa, qua opus suum suscepit, intentio, saltem quoad partem, non probatur omnibus. Id enim praeter alia egit, ut ostenderet, in ecclesia catholica *visibilem monarchiam* a Christo Domino institutam, super Petrum fundatam, & per eius suc-
ces-

cessores, Romanos pontifices, semper conseruatam, ac perpetuo propagatam fuisse *). Atque si BARONIVS id tantum voluisset, Petrum & eius successores totius ecclesiae Christianae *caput visibile* cum praerogatiua *honoris* ac *potestatis* constitutos esse, nemo haberet, quod iure reprehenderet. Ast praecipuam fere eius curam eo spectasse, vt pontifici Romano potestatem in rebus sacris vere monarchicam vindicaret, eidemque summos principes in temporalibus etiam subiiceret, ex singulis fere paginis adparet. **)

*) Vid. *praefat. in annales ecclesiasticos*.

**) Aduersarios & emendatores plures natus est BARONIVS, atque vt vnum aut alterum tantum commemorem, ex Protestantibus ISAAC. CASAVBONVS ei opposuit *exercitationes XVI*. Londini 1614. fol. Geneuae 1663. 4. editas. Hunc sequebatur ADAMVS TRIBBECHOVIUS in *exercitationibus ad BARONII annales continuatis*, ubi desit Isaac. Casaubonus, Kilonii 1666. 4. Ex Catholicis *criticam historico-chronologicam in annales BARONII* scripsit ANT. PAGIVS ex ord. S. Francisc. Conuent. quae post mortem auctoris edita est cura FRANCISCI PAGII, Coloniae Allobrogum 1705. Rursus Antwerp. (verius Geneuae) 1727. T. IV. fol. Postquam tomus I. iam antea prodierat Parisiis 1689. fol.

XC.

*Eiusdem
continuato-
res.*

Inter continuatores BARONII principem locum obtinet ODORICVS RAYNALDVS, eiusdem congregationis presbyter, qui annales ab anno 1198, in quo desierat auctor, deduxit vsque ad annum 1566. *) Multa & hic produxit ex archiuis monimenta noua, ante incognita, quo nomine de republica litteraria optime meruit. Sed cum iisdem imbutus fuerit principiis de Romani pontificis potestate, quibus BARONIVS, in eandem virorum doctorum aliter sentientium reprehensionem incidit. Praeter studium placendi curiae Romanae cum BARONIO & RAYNALDO nihil commune habuisse aiunt IACOBVM DE LADERCHIO, eiusdem congregationis focium, qui annales ab anno 1566, in quo desiit RAYNALDVS, continuauit vsque ad annum 1572. **) Iam ante RAYNALDVM continuandis annalibus operam suam impenderat ABRAH. BZOVIVS, Dominicanus Polonus, cuius labores ab anno 1199 pariter vsque ad an. 1572 pertingunt. ***) In studio, pontificis Romani potestatem extollendi, priores multis parasangis superat, dotibus vero boni historici iisdem longe est inferior, & ordinis sui potius, quam ecclesiae gesta collegisse videtur. Maiori cum iudi-

iudicio & diligentia idem opus adgressus est HENRICVS SPONDANVS, Apamien-
sis episcopus, postquam desertis refor-
matorum castris ad ecclesiam catholicam
transierat. Continuauit autem is anna-
les ab anno 1199 vsque ad annum 1640.
****) Suis naeuis & ipse non caret, il-
ludque miramur merito, quod, Gallus
cum fuerit, Italorum de Romani ponti-
ficis infallibilitate, eiusque in temporalia
regum potestate principiis inhaereat.

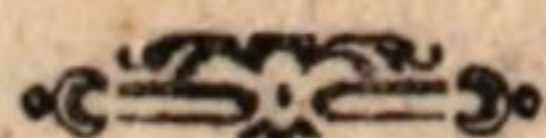
*) *Annales ecclesiastici* RAYNALDI prodie-
runt Romae ab anno 1646 — 1663.
T. VIII. fol. quibus post mortem au-
ctoris accessit tom. IX. duabus constans
partibus, anno 1676 & 1677. Romae
fol. Editi sunt rursus Coloniae anno
1693 & seqq. Octo priora volumina
auctor ipse in compendium redegit, quod
typis exscriptum est Romae 1667. fol.

**) Romae ab anno 1728 — 1737. T. III.
fol.

***) Romae anno 1616 & seqq. T. VIII. fol.
Auctius Coloniae ab anno 1621 — 1640.
Post mortem auctoris additus est tom. IX.
qui continet res gestas ab anno 1565
vsque ad annum 1572, lucemque publi-
cam vidit Romae anno 1572. fol.

****) Parisiis anno 1640 & 41. T. II. fol.
De epitomatoribus Baronii, GABR.
BISCIOLA, HENR. SPONDANO, COR-
NELIO SCHVLTINGIO, ABRAH. BZO-

VIO,

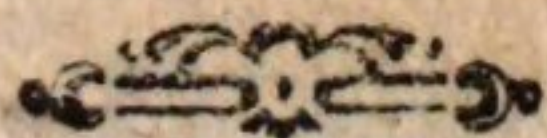

VIO, LVDOV. AVRELIO, aliisque vid.
WALCH *biblioth. theol. T. III. cap. VII.*
sect. III. §. V.

XCI.

B. GODEAV,
& NATAL.
ALEXAN-
DER.

Post BARONIVM fuere in ecclesia nostra viri plures, quibus solidae doctrinae, singularisque eruditionis laudem denegare ausus nemo fuerit, quique in adornanda, & emendanda historia ecclesiastica, ac fabulis inde proscribendis insignem operam posuerunt. Claruit seculo XVII. ANTON. GODEAVIVS, episcopus Venciensis, sanguine, pietate, ac doctrina illustris. Primus is fuit, qui historiam ecclesiasticam lingua Gallicana conscriberet. Deduxit autem eam a mundo condito vsque ad finem seculi IX. *) Minus credulus cum esset, quam qui ipsum praecesserant, in multis correxit BARONIVM, nimia tamen facilitate admisit, recepitque haud pauca. Magis sibi cauit NATALIS ALEXANDER, monachus Dominicanus, theologiae in facultate Parisiensi doctor, propter singularia in historiam ecclesiasticam merita commemorandus. Composuit historiam integram Vet. & Nou. Test. vsque ad finem seculi XVI. **), subiunctis seculo cuius dissertationibus historicis, chronologicis, criticis, dogmaticis, polemicisque, in quibus

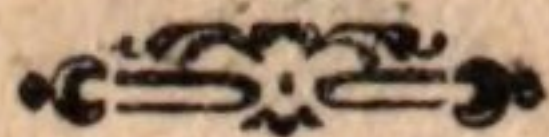
bus haud pauca ecclesiae nostrae dogmata contra eius hostes egregie stabilit, & vindicat, adeo, ut grauissimam iniuriam inferant, qui eum accusant, quasi ab ecclesiae Romanae, & plerorumque doctorum orthodoxorum placitis saepissime recedat. Equidem summi pontificis decreto proscriptum est hoc, quod ALEXANDER reliquit, opus, omnibusque fidelibus sub poena excommunicationis prohibitum fuit, illud edere aut legere. Verum hoc mirum videbitur nemini, qui nouerit, qua constantia auctor libertates ecclesiae Gallicanae defenderit, illimitatam vero, quam sibi Romani pontifices in ipsos etiam summos principes arrogabant, potestatem impugnaverit.

*) Edita est Parisiis 1653. Tom. III. fol. saepius dein recusa, ab ARN. SPERONIO in linguam Italicam, & ex hac a BERNARDO HYPERO in Germanicam est translata. Vid. *noua Biblioth. Friburg. Vol. I. Fascic. III. pag. 462.*

**) Editio locupletissima prodiit Luccae 1734. T. IX. fol. cuius lectio decreto S. Congregationis de anno 1754 permittitur.

XCII.

Commemorandus quoque hic est SEBAST. NANVS TILLEMONTIVS, presbyter Gallus, qui res a Christo nato vsque
C. TILLEMONTIVS, &

CHOY-
SAEVS.

que ad annum 513 in ecclesia gestas in
suis commentariis *) Gallico idiomate
scriptis incredibili industria collegit. Et
licet ab omni lapsu sibi non cauerit (quo-
tus enim quisque est, qui non offendat
saepius, & aliquo incurrat?) hoc ta-
men ei elogium ex merito scribunt,
*fuisse eum in alienis adducendis rectum, in
decisionibus cautum, atque in animaduersio-
nibus sagacissimum.* Huius vestigiis ma-
ximam partem inhaesit, affecutus autem
est minime, Gallus alius, Abbas FRAN-
CISCVS DE CHOYSY. Hic fontes non
consultuit ipse, sed NATALIS ALEXAN-
DRI, & TILLEMONTII praefertim, quos
duces sequebatur, fidei se commisit. **)

*) *Mémoires pour servir à l'histoire ecclé-
siastique.* Parisiis 1693 — 1712. T. XVI.
4. Rursus Bruxellis 1732. T. X. fol.

**) *Histoire de l'église.* Paris. 1703 — 1723.
T. XI. 4.

XCIII.

D. FLEV-
RIVS.

Ad historiam ecclesiasticam scriben-
dam factus, natusque videtur Abbas
CLAVDIVS FLEVRIVS, qui historiam ec-
clesiae, inde ab ascensione Christi, vsque
ad annum 1414, opus omnibus numeris
absolutum, reliquit. Quod sibi propo-
fuerat, referre nimirum facta *certa*, quae
ad

ad stabiliendam, illustrandamue doctrinam, & disciplinam ecclesiae, formandosque fidelium mores, faciunt, id praestitit egregie. Omnia enim, quaecunque ad scruptionis argumentum spectabant, ex optimis auctoribus collegit, eorumque testimonia, accuratus fidei historicae aestimator, tanquam indubia non admisit, nisi seuera crisi, & maturo examine probata. Post tanti viri obitum, qui incidit in annum 1723, eius historiae continuandae munus in se suscepit IO. CLAVD. FABER, congregationis Oratorii presbyter. Is quidquid scriptum inuenit, in chartam coniecit, nullo habito materiaram, auctorumue selectu, FLEVRIO propterea nulla ex parte comparandus. Neque dolendum esset multum, si ALEXANDER a S. IOANNE DE CRUCE, carmelita excalceatus, negotia oeconomica ordinis sui curasset porro, & continuationem historiae Fleurianae alteri cuidam reliquisset. *)

- *) CLAVDII FLEVRII *histoire ecclésiastique* prodiit Parisiis anno 1691 — 1720. T. XX. 4. Bruxellis vero ab anno 1692 — 1721. 8. IO. CLAVD. FABRI *histoire ecclésiastique pour servir de continuation à celle de feu M^{sr}. Fleury* lucem vidit Parisiis 4. & Bruxellis 8. ab anno 1726 — 1740. T. XVI. Porro historia
ria

ria Fleuriana vnacum continuatione FABRI latine prodiit Augustae Vindel. ab anno 1758 — 1773. T. LII. 8. Accessit etiam index generalis 1775. T. II. 8. Sequebatur ibidem vltior continuatio opera & studio ALEXANDRI A S. IOANNE, ab anno 1776 — 1778. T. VI. 8. Versiones germanicas historiae huius praetereo.

XCIV.

E. GRA-
VESONI-
VS, &
ORSIVS.

His subiungendi sunt, HYACINTHVS AMATVS GRAVESONIVS, & IOSEPHVS AVGVSTINVS ORSIVS. Ille sanctioris vitae desiderio ductus ordinem S. Domini est ingressus, & cum inter suos sicut pietate, ita etiam doctrina ac eruditione excelleret, doctorali laurea Parisiis insigniri meruit. Romam dein a superioribus suis vocatus, ibidem in gratiam principis Francisci Burghesii, cuius studia dirigebat, historiam ecclesiasticam conscripsit. *) Materiam si spectes, tritam ubique viam ab eo calcari deprehendes. Methodus vero, qua vniuersam historiam ecclesiasticam interrogando & respondendo profequitur, grata lectoribus esse non potest. In eo autem prae aliis profuit, quod historiam ecclesiasticam ad tempora nobis propiora, nimirum vsque ad pontificatum Clementis XII. inter Catholicos primus deduxit. Inde quoque
fanio-

sanioris morum doctrinae studiosis haud parum se commendavit, quod laxiores casuistas ubique pungat. Eiusdem instituti monachus fuit ORSIVS, qui purpura a Clemente XIII. fuit condecoratus. Composuit is idiomate Italico historiam ecclesiasticam, qua res, sex prioribus seculis in ecclesia gestas, multis amplisque voluminibus collegit. **) Commendatur hoc opus ab elegantia dictionis, singulari industria, & eruditione, sed voluminum moles lectores deterret. Ceterum auctorem praeiudiciis Italorum captum fuisse, non miraberis.

*) *Historia ecclesiastica N. T. variis colloquiis digesta* Romae 1717 — 1722. T. X. 8. Venetiis 1726. T. III. 4. Augustae Vindel. 1727. T. II. fol.

**) *Storia ecclesiastica* Romae 1748—1762.
T. XX. 4. & Ferraræ 1749—1762. 8.
Continuatur a PHILIPPO ANGELO BE-
CHETTI, qui continuationis suae par-
tem I. edidit Romae 1770. 4.

XCV.

Superfunt duo, quos huc referamus F. DAV-
e societate Iesu scriptores, ADRIANVS DE, &
DAVDE, historiarum in academia Wir- POHL.
ceburgensi, & IOSEPHVS POHL, in uni-
uersitate Vindobonensi professor. Ille edi-
dit *historiam uniuersalem & pragmaticam*
F Roma-

Romani imperii, in qua distinctis libris de rebus religionem & ecclesiam concernentibus agit, subiunctis semper *reflexionibus historico-ecclesiasticis*. *) Morte praeuentus ultra seculum VIII. non est progressus. Alter historiam rerum Christianarum usque ad finem seculi XII. ordine chronologico contexuit, additis ad finem cuiusvis seculi *reflexionibus* quibusdam. **) Neutrum singulari elogio historiae ecclesiasticae studiosis commendare possumus.

*) Excusa est Wirceburgi 1748 — 1754. Voll. III. 4.

**) *Manuductio ad historiam ecclesiasticam* Viennae 1753 — 1759. T. VI. 8.

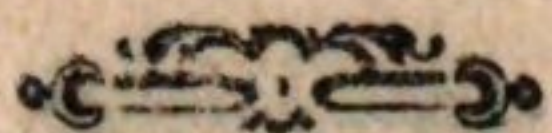
XCVI.

*Epitoma-
tores.*

Hi omnes historiam ecclesiasticam vniuersalem iustis voluminibus sunt complexi. Superest, vt & eorum, qui eamdem in compendium redegerunt, mentionem quandam faciamus. Prae ceteris commemorari merentur

a) LVDOVICI ELIAE DUPINII, doctoris Sorbonnici, *histoire de l'église en abrégé par demandes, & par réponses*, Parisiis 1712. 12. Germanice Ratisbonae 1713. 8. Idem porro liber recusatus est auctior & emendatior, mutata methodo, resectis scilicet interrogationibus, & responsionibus, Parisiis 1732. T. 4. 8.

b) MA-

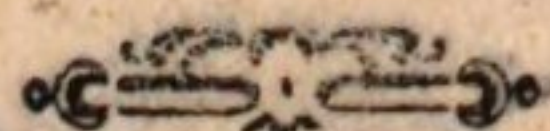
- b) MAQUERI *abregé chronologique de l'histoire ecclesiastique*, Parisiis 1751. T. II. 8. Auctius ibidem 1768. T. III. 8. Germanice Monachii ab anno 1767 — 1776. T. IV. 8.
- c) Anonymi cuiusdam *Tableau de l'histoire de l'église*, Bruxellis 1773. T. IV. 12.
- d) IOANNIS LAVRENTII BERTI, Eremitae Augustiniani, *breviarium historiae ecclesiasticae*, quod nouissime recusum est Vindobonae 1774. & Augustae Vindel. 1775. T. II. 8. Idem porro quinque priorum seculorum capita singula doctissimis illustravit dissertationibus, quarum optima editio ea est, quae prodiit Bassani sumtibus Remondinianis 1769. T. IV. fol.

Compendia ista omnia, vnum illud DVPRINII si exceperis, indicata inuenies in *noua Biblioth. eccles. Friburgens. Vol. I. Fasc. II. pag. 300. & 338. Fascic. III. pag. 457. Item Fascic. IV. pag. 594.*

XCVII.

Postquam iam scriptores catholicos, qui in excolenda historia ecclesiastica vniuersali occupati fuere, recensuimus, instituti ratio exigit, vt quinquam ex protestantibus in eadem ornanda desudarint, indicemus. Nolim enim ego eos laude sua fraudare, sed potius lubens, libereque fateor, monumentorum ab ipsis editorum

*Historici
Protestan-
tici.*

infignem vsum esse posse, dummodo circumspēcte, ac debitis cum cautionibus peruoluantur, lectorque zizaniā a tritico separare didicerit. Cum vero hi ipsi *religione* a se inuicem disiuncti sint, hunc ordinem seruare constitui, vt primum locum *Lutheranis*, secundum *Reformatis*, vt dici amant, tribuam.

XCVIII.

I. *Lutherani. A. Centuriat. Magdeburg.*

Inter Lutheranos principem locum sibi vindicant *Centuriatores Magdeburgenses*, qui primi adornando corpori historiae ecclesiasticae manum admouerunt.*) Notum est opus hoc sub nomine *centuriarum Magdeburgensium*, eo quod tomi singuli, quorum priores Magdeburgi scripti sunt, annorum centuriam complectantur. Earum auctor praecipuus fuit MATHIAS FLACIVS ILLYRICVS, Albona Illyrici oppido oriundus, linguae hebraicae in Wittembergensi, & theologiae in Ienenſi vniuersitate professor. Huic laboris socios sese adiunxerunt IO. WIGANDVS, MATH. IVDIX, BASIL. FABER, ANDR. CORVINVS, THOMAS HOLTHVTERVS, alique. Si iam ex veritate rem aestimare velimus, non possumus fane his viris vastissimae eruditionis, & diligentiae indefessae laudem denegare; fidem vero in iis
fae-

faepissime desideramus. Suis enim partibus student passim, & affectibus per centurias omnes & singulas maiorem in modum indulgent. Imo naeuos ab illis admissos esse, adeo non negant Lutherani, vt potius sua de centuriis emendandis & locupletandis vota ac consilia iam dudum proposuerint ipsi.

*) Inscribitur: *Historia ecclesiastica integram ecclesiae Christi ideam — secundum singulas centurias perspicuo ordine completens*, Basil. ab anno 1559 — 1574. T. XIII. fol. Trium priorum voluminum editio iterata est ibidem 1562. fol. Sequebatur dein noua totius operis editio cura LVDOVICI LVCII professoris Basileensis, Basil. 1624. T. III. fol. Laudatur editoris diligentia, dum testimonia S. Scripturae, SS. Patrum, aliorumque scriptorum peculiari charactere exprimi curauit. Reprehenditur vero in eo, quod epistolas dedicatorias, & praefationes refecuerit, variaque loca, vt Caluini affectis placeret, mutilauerit, interpolaueritque. Nouissime recudi coeptae sunt centuriae istae Norimb. 1757. Denique eas iam olim mutata methodo, additaque continuatione vsque ad annum 1600. in compendium redegit LVCAS OSIANDER variis muneribus ecclesiasticis apud Würtenbergenses functus. Prodiit illud Tubingae ab anno 1592 — 1604. T. VIII. 4.

XCIX.

B. Aucto-
res Com-
pend. Go-
thano. &
ARNOL-
DVS.

Qua cura posthac vsque ad finem se-
culi XVII. historiae ecclesiasticae vniuer-
salis studium excultum fuerit apud Luthe-
ranos, paucis verbis comprehendere potest.
Plura scilicet ab iis elaborata sunt com-
pendia, inter quae primum facile locum
dabis *Gothano*, quod iussu ducis Ernesti
Pii, vt eum vocant, in vsum Gymnasii
Gothani collectum est. *) Qui eam-
dem fusiori calamo, amplioribusque vo-
luminibus complexi fuerint, paucos, qui
cum singulari sui commendatione, fere
neminem repereris. Magnam quidem
famam sibi comparauit GODOFR. ARNOL-
DVS, professor historiae in academia
Gieffensi, postea pastor & inspector Perle-
bergenfis. Sed quod tum in scriptis aliis,
tum maxime in sua *historia ecclesiastica &
haeretica* **) multas nouas opiniones di-
uulgaret, ipsorum Lutheranorum odium
in se concitauit, & libro suo inuidiam
haud modicam peperit. Illud praepri-
mis dissimulari hic non potest, ARNOL-
DVM, si quem alium, in concinnanda hi-
storia sua ecclesiastica studio partium, a
quo tamen eam liberam omnino esse vo-
luit, vbique fuisse abreptum. Cum enim
omnium fere haereticorum patrocinium,
ac defensionem in se suscepisset, commu-
nia

nia vero dogmata, & instituta auersaretur, fieri plane non potuit, quin affectibus in omnem partem flecteretur.

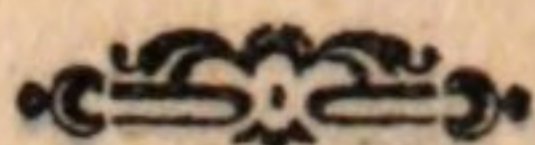
*) Excusum est Gothae, & quidem pars I, quae auctorem habet VITVM LVDOV. SECHENDORFIVM, prodiit anno 1666. 8. Altera, quae a Io. CHRISTOPH. ARTOPAEO, sub auspiciis tamen IOAN. HENR. BOECLERI, concinnata dicitur, lucem vidit 1670. 8. Recentius tomo tertio ab ERNESTO SAL. CYPRIANO auctum Gothae 1723. 8. Denique CHRISTIAN. GVIL. FRANC. WALCHIVS edidit, quasi quoddam illius supplementum, *compendium historiae ecclesiasticae recentissimae*, eodem loco, anno 1757. 8.

**) Gottfried Arnolds *unpartheyische Kirchen- und Ketzerhistorie*, Franckf. T. II. fol. 1699. 1700. Nouissime Schafhae 1740 — 42. T. III. fol.

C.

Praesenti hoc seculo ecclesiae Christianae fata partim maioribus voluminibus, partim summatim, & in compendiis exhibuerunt plures, quos si suae ecclesiae dogmata, ritus & instituta sequi patiamur, in ceteris non possumus non commendare. Scripta enim eorum, magna industria collecta, multiplicem ubique loquuntur eruditionem; elucet ex iis limatum iudicium; regnat in pleris-

C. Reliqui.

que stilus venustus, & historiae conueniens, ac pragmatico narrandi genere priorum seculorum historicis palmam praeripiunt. Huc merito referuntur.

- a) CHRISTIANI EBERHARDI WEISMANNI, theologi Tubingensis, *introducō in memorabilia ecclesiastica historiae sacrae noui testamenti*: Tubingae 1718. 1719. T. II. 4. Auctius Halae Magd. 1745. T. II. 4.
- b) LAVRENTII MOSHEMII, professoris primo Kiloniensis, tum Helmstadiensis, denique Goettingensis, 1) *institutiones histor. eccles.*, quae post primam editionem Ienensem de anno 1727. 8. & alteram Helmstadiensem de anno 1735. 1741. T. II. 8. multum locupletatae prodierunt sub hac inscriptione: *institutionum historiae ecclesiasticae antiquae & recentioris libri quatuor.* Helmstadii 1755. 4. Rursus ibidem 1764. 4. In patriam linguam translatae sunt per IOH. AVGVST. AB EINEM, ab anno 1769 — 1776. Lipsiae T. VII. 8. Eundem laborem in se suscepit quidam Anonymus, Heilbronnae ab anno 1770 — 1776. T. III. 8. quorum tertius complectitur historiam seculi XVI. 2) *Institutiones historiae ecclesiasticae maiores*, quibus res primo seculo in ecclesia gestae continentur, Helmstadii 1739. 4. 3) *Commentarii de rebus Christianorum ante Constantinum*, ibidem 1753. 4.
- c) CHRI-

- c) CHRISTOPH. MATHIAE PFAFFII *institutiones historiae ecclesiasticae*, Tubingae 1721. 8. Auctius ibidem anno 1727, & rursus 1741. 8.
- d) IOH. GEORGII PERTSCHII, Ciuitatis Hildesienf. syndici primarii, & consistorii ibidem directoris, *Versuch einer Kirchengeschichte*, Lipsiae 1736 — 1740. T. V. 4. complectitur quatuor priora secula.
- e) SIGISMUNDI IACOBI BAUMGARTENII, theologi Halensis, *Auszug der Kirchengeschichte*, Halae 1743 — 46. T. III. 8. Additus est a SEMLERO tomus quartus, historiam seculi decimi complectens, ibidem 1762.
- f) IO. GEORG. WALCHII, theologi Ienensis, *historia ecclesiastica N. T.* Ienae 1744. 4. Continet historiam quatuor primorum seculorum.
- g) IO. FRID. COTTA, theologi, & cancellarii Tubingensis, *Versuch einer ausführlichen Kirchengeschichte des N. T.* Tubingae 1768 — 1773. T. III. 8.
- h) IO. SAL. SEMLERI, theologi Halensis, *historiae ecclesiasticae selecta capita*, Halae 1767 — 69. T. III. 8. quibus res ecclesiae vsque ad finem seculi XV. enarrantur. Eiusdem *Versuch eines fruchtbaren Auszugs der Kirchengeschichte*, Halae Magd. 1773. 1774. T. II. 8. vsque ad annum 1600. *)
- i) CHRIST. FRANC. GVIL. WALCHII, professoris Goettingensis, *Grundsätze der*

Kirchengeschichte des N. T. in den älteren Zeiten, Goettingae 1772. 8. — *In den mittlern und neuern Zeiten*, 1773. 8. — *In dem 18. Jahrhundert*, 1774. 8.

k) IO. MATHIAE SCHROEKHII, histor. in academia Vitebergenfi professoris, *Christliche Kirchengeschichte*, Lipsiae 1772 — 1777. T. IV. 8. Eiusdem *historia religionis & ecclesiae adumbrata in usus lectionum*, Berolini 1777. 8.

*) De Semleri sentiendi, scribendique libertate vid. *nova Biblioth. eccles. Friburg. Vol. I. Fascic. I. pag. 154. Vol. II. Fasc. II. pag. 3. Fasc. III. pag. 18. Fasc. IV. pag. 3. Vol. III. Fasc. I. pag. 126. Fasc. II. pag. 304. Conf. acta historico-ecclesiastica nostri temporis*, B. III. Th. XX. pag. 458. & seqq. Item Buzouiensium *kritische Sammlungen zur neuesten Geschichte der Gelehrsamkeit*, passim.

CI.

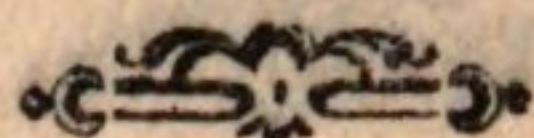
II. *Historici reformati.*

Doctores ecclesiae reformatae colligendis in vnum corpus rebus per vniuersam ecclesiam gestis, ferius operam dare coeperunt. Hinc pauciores occurrunt, quos hic recenseamus. Illustriora, quae reliquerunt, ingenii, & doctrinae monimenta, sunt sequentia.

a) IO. HENRICI HOTTINGERI, theologi Tigurini, *historia ecclesiastica N. T. sex ac decem seculorum*, partim Hannouiae, partim Tiguri, ab anno 1655 — 1667. T. IX. 8. Opus hoc prae aliis eo ex capite commendatur, quod auctor historiam

riam *Mahomedanismi & Iudaismi* accuratius descripserit.

- b) FRID. SPANHEMII, iunioris, professoris primum Heidelbergae, tum Lugduni Batau. *historia ecclesiastica a Christo nato ad tempora reformationis*, cuius optima editio est ea, quam habemus in operibus auctoris T. I. Lugd. Batau. 1701. fol.
- c) SAMVELIS BASNAGII, Verbi Diuini apud Batauos Ministri, *annales politico-ecclesiastici*, quibus res imperii, & ecclesiae obseruatu digniores, a Caesare Augusto ad Phocam vsque, exponuntur, Rotterod. 1706. T. III. fol.
- d) ALPHONSI TURRETINI, pastoris, & theologi Geneuensis, *historiae ecclesiasticae compendium*, Geneuae 1734. 8. quod continuauit, & iterum edidit IO. SIMON, Halae 1750. 8. in linguam vero germanicam conuertit, & vltius ad nostram vsque aetatem continuatum denuo luci publicae exposuit IO. GOTTL. TOELLNERVS, cum titulo: *Kurzgefasste christliche Kirchengeschichte*, Regiomonti 1759. 8.
- e) PAVLI ERNESTI IABLONSKI, in academia Viadrina professoris, *institutiones historiae Christianae*, Francof. ad Viadr. 1754 — 56. T. II. 8. Rursus ibidem 1766. 1767. T. III. 8. Partem tertiam, quae historiae seculi XVIII enarrandae impenditur, addidit HENR. DAN. STOSCH, theologiae in eadem academia professor.

CII.

*Alii qui-
dam.*

Denique hic omittenda non sunt scripta aliorum quorundam, quos neque Catholicis, neque Lutheranis, neque Reformatis adnumerare licet. Suntque

- a) CHRISTOPHORI SANDII, filii, *nucleus historiae ecclesiasticae, exhibitus in historia Arianorum, tribus libris comprehensa.* Cosmopoli, siue Amstelodami 1668. 8. Postea Coloniae, seu itidem Amstelodami 1676. 4. Ad id compositus est liber iste, ut Ariani, tanquam homines orthodoxi, & de rebus diuinis recte sentientes laudentur, commendenturque.
- b) WILHELMI WHISTONI, itidem Ariani, Matheseos in academia Cantabrigienfi professoris, *sacred history of the O. and N. T. a mundo condito usque ad tempora Constantini.* Lond. 1745. 8.
- c) IO. CLERICI, philosophiae, & historiae ecclesiasticae, in scholis *Arminianorum* Amstelodami, quondam professoris, *historia ecclesiastica duorum primorum a Christo nato seculorum,* Amstelodami 1716. 4. Emendatius Hagae 1743. 4.

CIII.

*Scriptores
historiae ec-
cles. parti-
cularis.*

Hi omnes, quorum adhuc mentionem fecimus, historiam ecclesiasticam *uniuersalem*, noui praesertim foederis, scriptis suis enarrarunt, aut saltem laboribus

ribus suis limites nullos posuerunt. Latissimus iam pateret campus, de iis dicendi, quibus historiam ecclesiasticam *particularem* scribere propositum erat. Sunt autem hi varii generis; eorum enim alii historiam ecclesiasticam singularem regnorum, vel prouinciarum, litteris mandarunt, velut GREGORIUS TVRONENSIS de regno Francorum; BEDA de regno Angliae; FLODOARDVS de ecclesia Rhemenfi; ADAMVS BREMENSIS de regnis septentrionalibus. Alii vitas Romanorum pontificum collegerunt, vti auctor *libri pontificalis*, & BARTHOL. PLATINA. Rursus alii vel haereticos eorumque errores depinxerunt, IRENAEVS, TERTVLIANVS, PHILASTRVS, EPIPHANIVS, THEODORETVS, & IOANNES DAMASCENVS; vel historiam conciliorum enarrarunt, quo pertinet auctor *libelli synodici*. Plures quoque post S. HIERONYMVM catalogum virorum illustrium contexuerunt. Denique scriptorum, qui historiam persecutionum, acta Martyrum, aliorumque sanctorum vitas litteris consignarunt, ingens est numerus, ad quam classem refertur egregius EVSEBII libellus de *Martyribus Palaestinae*, & LACTANTII opusculum de *mortibus persecutorum*. Sed sufficiat ex primo & medio

medio aevo quosdam nominasse. Recentioribus temporibus in haec, &, quae reliqua sunt, singula historiae ecclesiasticae capita commentati sunt innumeri, quos omnes si vellem recensere, infinitus essem. Multo minus quis expectabit, ut historiae ecclesiasticae *singularis* scriptores enumerem.

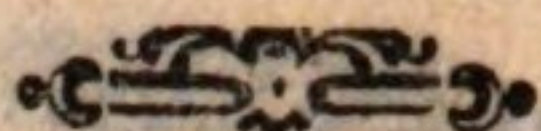
De huius generis scriptoribus longa serie egerunt SAGITTARIUS *introducť. in hist. ecclēs. cap. XIX. & seqq.* SCHMIDIUS *introducť. Sagittar. T. II. pag. 218 & seqq.* IO. GEORG. WALCHIVS *biblioth. theol. T. III.* CHRIST. GVIL. FRANC. WALCHIVS, *Grundsätze der zur Kirchenhistorie des neuen Testaments nöthigen Vorbereitungsslehren.*

CIV.

*Scriptores
profani.*

Id vero praeteriri non debet, scriptores profanos in historia ecclesiastica saepissime consulendos esse. Ecclesia enim cum ciuitate, in qua existit, & per se magnam habet coniunctionem, & maiorem habere coepit, postquam summi principes religionem Christianam amplexi sunt, & sacrorum ministrorum auctoritas paullatim adeo creuit, ut non solum eam, quae ipsis iure Diuino in rebus spiritualibus competit, potestatem, libere exercerent, sed etiam ipsius rei-
publi-

publicae negotiis adhiberentur, & ad principatus seculares euecti in partem adeo regiminis politici admitterentur. Accessit violentia Romanorum pontificum, qui limites potestatis suae, quam in S. Petro acceperant, egressi, regum temporalia inuadere, summisque etiam principibus ius dicere, eosque imperio exuere, sunt ausi. Quae mutationes in republica, multarum, variarumque in ecclesia vicissitudinum fons erant vberissimus. Inde factum est, vt, qui de rebus ciuilibus scribere adgressi sunt, res ecclesiasticas non potuerint non attingere. Igitur scriptores omnes, quos historia ciuilis regnorum Christianorum tanquam fontes respicit, in historia ecclesiastica addiscenda omni iure consulimus. Atque hoc maxime valet de medio aeuo. Cum enim illis temporibus de rebus ecclesiae vix vnus pro dignitate scripserit, summa diligentia omnia conquiramus necesse est, quaecunque lucem aliquam adferre possunt. Huc pertinent, intuitu ecclesiae Orientalis, *scriptores Byzantini*, qui a seculo VII. vsque ad XV. longa serie sibi successerunt, THEOPHILACTVS SIMOCATTA, GEORGIVS SYNCCELLVS, NICEPHORVS P. C., GEORGIVS CEDRENVS, IO. ZONARAS, alique. Intuitu ecclesiae Occi-

Occidentalis vero annalistae & chronographi omnium fere nationum Europaearum, Itali, Franci, & Germani maxime, apud quos a temporibus Caroli M. religio Christiana praeprimis florebat. **)

*) *Corpus scriptorum historiae Byzantinae* prodiit Parisiis ex officina regia anno 1648. seqq. voll. XXVII. fol. Postea Venetiis anno 1727. seqq. voll. XXII. fol.

**) *Scriptores rerum Italicarum* collegit MURATORIUS, Mediol. voll. XXVII. fol. ab anno 1723 — 1738. Praecipui vero, qui de rebus Germanicis & Francicis egerunt, continentur in variorum collectionibus, de quibus consulendus est STRUVIUS *biograph. histor.*

C A P V T IV.

De scientiis subsidiariis historiae ecclesiasticae.

CV.

*Historiae
admiracula
sunt.*

Verissimum esse, quod Cicero ait, omnes artes habere quoddam commune vinculum, & quasi cognatione quadam inter se contineri, *) cum in omnium scientiarum diligenti pertractatione, tum vero potissimum in studio historiarum manifestum fieri arbitramur. Nul-
la

la enim fere est cognitio, quae non historiae studium magnopere adiuuet, & facilius multo, planiusque reddat. Sunt tamen quaedam scientiae prae aliis adeo necessariae, ut sine illis prorsus manca foret, & prope inutilis historiarum notitia. Atque huiusmodi scientiae *subsidiariae* adpellari solent.

*) *Orat. pro Archia.*

CVI.

In his primo loco commemoranda est *chronologia*, seu *scientia rerum gestarum tempora determinandi*. Nam ut ex Tatiano adnotat IOSEPH. SCALIGER, *) *apud quos temporum notatio non cohaeret, apud illos neque veritatis & fidei historicae ratio ulla constare potest.* Hinc qui chronologiam alterum historiae oculum nominant, eos ego rectissime iudicare existimo. In duas autem partes diuidi ea potest, *historicam* nimirum, & *technicam*. Prior docet, quo tempore viri celebres vixerint, & praecipui euentus contigerint. Altera vero ostendit, quibus fundamentis nitatur tota illa supputatio chronologica.

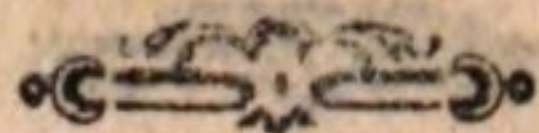
A. Chronologia.

*) *De emendat. temporum lib. I. ab initio.*

De chronologia optime meriti sunt, citatus SCALIGER in laudato opere *de emendatione temporum lib. VII.* Lugd.

G

Batau.

Batau. 1583. Auctius 1598. fol. PETAVIUS in opere de doctrina temporum, Antwerp. 1703. T. II. fol. PHILIPP. LABBEVS in *chronologia technica*, Parisiis 1670. fol. IO. BAPT. RICCIOLI in *chronologia reformatata*, Bonon. 1690. T. II. fol.

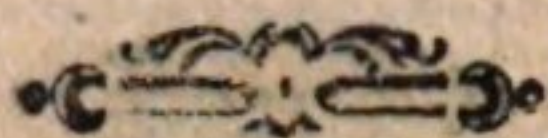
CVII.

B. Geographia.

Alter historiae oculus est *Geographia*, qua deficiente lusca fiat historia, & historicus in ridiculos errores labatur necesse est. Artis autem geographicae duo sunt genera; alia enim est *mathematica*, alia *politica*. Illa figuram & magnitudinem terrae describit. Haec prouinciarum, regnorum, ciuitatum & incolarum notitiam suppeditat. Denique alia, historiae nostrae propria, *sacra*, seu *ecclesiastica* dicitur, quae descriptionem patriarchatum, primatum, episcopatum, cet. ambitu suo complectitur.

De geographia *sacra*, seu *ecclesiastica* egerunt plures, EMMAN. SCHELSTRATE, tomo II. *antiquit. ecclesiae illustrat.* Romae 1697. fol. AVBERTVS MIRAEVS in *notitia episcopatum orbis Christiani*, Antwerp. 1613. fol. CAROLVS A S. PAVLO in *geographia sacra*, Parisiis 1641. fol. Auctius cum notis LVC. HOLSTENII Amstelodami 1703. fol.

CVIII.

CVIII.

Inter subsidia sicut ad omnem aliam, C. *Ars critica.*
ita etiam ad historiam ecclesiasticam discendam necessaria, postremum locum haud obtinet *ars critica*, quae generatim spectata est *ars ferendi iudicii*. Arctiori vero significatione accepta inquit, num testimonium quoddam a teste, sub cuius nomine citatur, re ipsa, nec aliter, sit profectum, seu quod idem est, num testimonium, quod ad facti cuiusdam veritatem comprobendam excitatur, genuinum sit, non vero suppositum, integrum, non corruptum. De utilitate ac necessitate nobilissimae huius artis multa dicere superuacaneum foret. Nemo enim, ut vnum hoc adferam, ignorat, quanti momenti sit, nosse, sintne epistolae, quas ISIDORVS MERCATOR primorum seculorum pontificibus adscripsit, ab iis tanquam auctoribus reuera profectae, an vero recentius ab impostore confictae.

Artis criticae praecepta praescripserunt FRIDER. SPANHEMIUS in *canonibus criticis ad fontes genuinos Christianae antiquitatis discernendos a supposititiis*, quos introductioni suae ad hist. eccles. N. Test. praemisit; IO. CLERICVS in *arte critica*; GVILIELM. CAVEVS in *proleg. histor. litter. script. eccles. sect. VI.*; HONORATVS A S. MARIA in *animadu. in reg. crit.*

CIX.

*Genuina a
spuriis.*

Liber genuinus is est, qui ab eo auctore scriptus est, a quo scriptus esse dicitur, aut, si auctor Anonymus fuerit, eo tempore, eo in loco, & in iis circumstantiis, quibus scriptus esse perhibetur. Sic septem S. IGNATII epistolis tanquam genuinis antiquitatis sacrae monumentis recte utimur, & ex libro diurno Romanorum pontificum historia ecclesiastica sexti, septimi, & octavi seculi insigniter illustratur. Porro qui suppositus dicatur liber, qui dubius, qui corruptus, facile ex his ipsis vocabulis intelligitur. *Suppositus* nempe est liber, qui alteri, a quo nulla ratione profectus est, assignatur; *dubius*, de quo in utramque partem disceptatur, utrum ei, qui auctor esse dicitur, an alteri tribuendus sit; *corruptus* denique, cui aliena manu vel additum sit, vel detractum, unde corruptus denuo in *interpolatum*, & *mutilatum* abit.

Lectu digna sunt, quae monet WALCHIVS, *kritische Nachricht von den Quellen der Kirchenhistorie*. II. Abschnitt, in libris suppositis distinguendam esse quandoque materiam a forma, & librum suppositum, si de eius aetate constet, interdum ut fontem veritatis historicae admitti posse, ideoque attendendum esse, an suppositio ex errore, an de industria, & quo fine facta fuerit.

CX.

CX.

Praeceptis opus esse, quibus opera genuina a spuriis, integra a corruptis & interpolatis discerni valeant, me etiam non monente intelligitur. Copiose & acute hoc in argumento versati sunt viri hac in arte exercitatissimi, quos laudauimus supra §. CVIII. Nihil tamen ab instituti mei ratione alienum me facturum puto, si septem illas, quas CAVEVS praescripsit, *) regulas hoc loco recensuero. Itaque I. *in quocunque opere rerum personarumue, scriptoris, cuius nomen praesefert liber, aetate recentiorum, occurrit mentio, certissimum est falsitatis indicium.* II. *Vocabala noua, vel nouatae significationis, & quae manifeste sunt sequioris aetatis, libri, quo reperiuntur, νοδευσιw liquido ostendunt.* III. *Fabulae inanes nugaeque ineptissimae, ab aevi apostolici, vel scriptoris alicuius antiqui ingenio & gravitate abhorrentes, librum, quo continentur, cuiuscunque tandem nomen gerat, supposititium esse clamant, saltem iustam de eo dubitandi rationem exhibent.* IV. *Stilus, totiusque orationis contextus, longe diuersus ab eo dicendi charactere, quo in genuinis suis usus est auctor, manifestum praebet suppositionis argumentum.* V. *Merito νοδευσιw damnatur liber, quo reperiuntur dogmata, iis*

Ope regularum secer-nens.

plane contraria, quae in genuinis & indubitatis operibus verus auctor tradidit. VI. Si in aliquo opere auctorem graecum sibi vendicante, occurrat latinorum vocabulorum censura & explicatio, meritissimam falsitatis, vel fraudis suspicionem iniicit. VII. Quaecunque opuscula pro spuris damnarunt veteres, aegre admodum, nec nisi clarissimis & validissimis argumentis admitti debent, praesertim si accedant eorum suffragia, quorum interest, ut pro genuinis haberentur.

*) In prolegomenis supra citatis. Sunt regulae istae satis clarae, & exemplis perspicuis ab auctore illustratae. Vfus vero earum non est semper expeditus, & exceptionibus non raro est locus, nec nisi adhibita multiplici cautione sunt usurpandae. Vid. WALCHIVS *kritische Nachricht* &c. loc. cit. §. VIII. Confer. PAUL. IOSEPH. A RIEGGER *institut. iurisprud. eccles. P. I. Sect. III. C. IV.*

CXI.

D. *Diplomatica.*

Diplomatatum nomine veniunt manuscripta, forma quadam solemni confecta, ut de iuribus, obligationibus, aut factis testentur. Scientia, quae regulas tradit, eiusmodi manuscripta interpretandi, diiudicandi, genuina a spuris, certa a dubiis, & integra ab interpolatis discernendi, *diplomatica* dicitur. Quae
quam

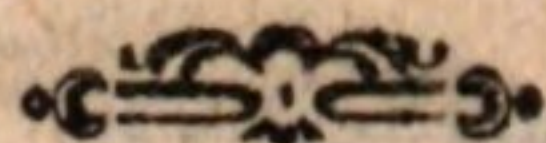
quam sit necessaria, quantumque utilitatis praestet historiae ecclesiasticae studio, inde est manifestum, quod in hac addiscenda ad diplomata, tanquam ad fontes, non raro sit recurrendum.

Scripta rem diplomaticam illustrantia praeter alia sunt, MABILLONII *de re diplomatica lib. VI.* Parisiis 1681. fol. Ibid. 1709. fol. Eiusdem *librorum de re diplomatica supplementum*, Parisiis 1704. fol. BESSELI *chronicon Gottwicense*, ad lacum Tigurin. 1732. fol. DAN. PAPPROCHII *propylaeum antiquarium circa veri & falsi discrimen in vetustis membranis*, T. II. actor. sanctor. Antwerp. mensis Aprilis 1673. *Nouveau traité de diplomatique par deux Religieux de la congrégat. de S. Maur*, Parisiis ab anno 1750 — 59. T. IV. 4. Quod opus Germanice reddidit IOH. CHRISTOPH. ADELUNG, Erfordiae ab anno 1759. 4. IOH. CHRISTOPH. GATTERER *elementa artis diplomaticae uniuersalis*, Goettinae 1764. 4. Scriptores vero, qui in colligendis diplomatibus versati sunt, indicat DAN. EBERH. BARINGIUS in *clauui diplomatica*. Hanou. 1737. 4. Auctius & emendatius ibid. 1754. 4.

CXII.

Haud parum lucis historiae ecclesiasticae non raro affundunt *numi*. Cum vero spurii pro genuinis, vitiosi pro integris

E. Numaria.

tegris, & recentius efficti pro antiquis
 saepe obtrudantur, eorumque inscriptio-
 nes quandoque obscurae admodum, &
 controuersae sint, regulis opus est, qui-
 bus in iis dignoscendis, rite legendis &
 interpretandis dirigamur. Harum regu-
 larum complexus *artis numariae* nomine
 insignitur.

In rem numariam tum vniuersim, tum
 speciatim commentati sunt plurimi. Com-
 mendatur prae aliis opus gallico idioma-
 te scriptum a LVD. IOBERT, Iesuita :
*La science des Medailles antiques & mo-
 dernes, pour l'instruction des personnes,
 qui s'appliquent à les connoitre*, Parisiis
 1692. 12. Auctius Amstelod. 1717. 8.
 Cum notis historicis & criticis Parisiis
 1739. Voll. II. 8. Latine prodiit Lipsiae
 1695. 8. Germanice Norimb. 1738. 8.
 Numismatum vero collectionem amplif-
 simam nobis dedit IOH. DAVID KOEH-
 LERVS in praestantissimo opere, quod
 inscripsit, *Münzbelustigungen*, Norimb.
 ab anno 1729 — 50. T. XXII. 4.
 Index autem in opus vniuersum prodiit
 1764. 4.

CXIII.

F. *Historia
 profana.*

Sterile ac mancum esse historiae ec-
 clesiasticae studium sine notitia historiae
 profanae ex dictis §. CIV. intelligitur.
 Nec minor historiae litterariae cura esse
 debet. Ne enim putes, te, quod no-
 men

men aliquod ferat, praestare posse, si scientiarum ortum, progressum, & fata ignores, aut qua ratione, quove modo alii, ex quorum scriptis proficias, hanc vel illam scientiam tractarint, elaborarintque, nescias.

Extant, vnde historiae litterariae notitiam petas, libri plures, iique insignes, PRAEFII, STRUVII, MORHOFII, HEVMANNI, aliorumque. Atque nostris diebus relationes litterariae, & criticae librorum recensiones cum a Catholicis, tum a Protestantibus magno numero in lucem publicam emittuntur, ex quarum diligenti lectione fructum haud vulgarem capies.

CXIV.

Denique peritiam linguarum historico necessariam esse, vt multis demonstretur, opus non est. Ea enim deficiente neque facta in ipsis fontibus indagare possumus, neque scriptores subsidarios cum iis conferre valemus. Quantum autem attinet ad historiam ecclesiasticam, primum locum merito assignant linguis *Graecae* & *Latinae*; secundum Orientalibus *Syriacae*, *Arabicae*, & *Chaldaicae*; tertium tandem recentioribus *Gallicae*, *Italicae*, *Anglicae*, aliis.

G. Peritia
linguarum.

F I N I S.

Dannenmayer, Matthias,

Introductio In Historiam Ecclesiae Christianae Vniuersam Vsibvs Academicis
Adcommodata

Friburgi Brisgoviae 1778

Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek -- Th H 1129
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11286378-7
VD18 14560976-005